

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Соціально-гуманітарний факультет

Кафедра психології та соціальної роботи

Кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:
РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ
ПРОБЛЕМ ВОЄННОГО ЧАСУ/THE ROLE OF PUBLIC
ORGANIZATIONS IN SOLVING SOCIAL PROBLEMS OF WARTIME

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота та соціальна політика»

Освітній рівень вищої освіти – магістр

Виконав:

студент групи СРСПм-21

Гупало Антон

Науковий керівник:

кандидат економічних наук, доцент

Грабар Е.В.

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ.7	
1.1. Поняття, сутність та значення громадських організацій.....	7
1.2. Основні чинники та умови діяльності громадських організацій в умовах війни	15
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2.ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	27
2.1.Організація, зміст та результати емпіричного дослідження участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу	27
2.2. Оцінка ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу	42
Висновки до розділу 2	50
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	52
3.1. Програма підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни та її апробація.....	52
3.2. Практичні рекомендації щодо підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в умовах війни.....	62
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ.....	67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність проблеми. Сучасне українське суспільство перебуває в умовах соціальних, економічних, гуманітарних і психологічних потрясінь, зумовлених повномасштабною війною, яка істотно змінила характер суспільних потреб, форми соціальної підтримки населення та механізми взаємодії між державою, громадою і громадянським суспільством. Війна як масштабна соціальна криза охопила всі сфери життєдіяльності людини, посилила вразливість окремих категорій населення та зумовила необхідність пошуку оперативних та адресних способів реагування на соціальні проблеми. Унаслідок війни значна кількість громадян опинилася у складних обставинах, пов'язаних із втратою житла, вимушеним переміщенням, погіршенням матеріального становища, втратою роботи, розривом сімейних і соціальних зв'язків, погіршенням доступу до соціальних, медичних, освітніх, правових та психологічних послуг.

У таких обставинах особливого значення набуває діяльність громадських організацій, які є важливим інститутом громадянського суспільства та одним із дієвих суб'єктів соціальної підтримки населення. Громадські організації в умовах війни виконують не тільки допоміжну функцію щодо державних соціальних служб, а й часто стають першими структурами, які швидко реагують на невідкладні потреби людей, мобілізують ресурси, організовують гуманітарну допомогу, підтримують постраждалі громади та сприяють відновленню соціальної стійкості населення. Їх діяльність охоплює як гуманітарну підтримку, забезпечення продуктами харчування, одягом, медикаментами, засобами гігієни, організація евакуації, допомогу у пошуку житла, так і психологічну підтримку, правове консультування, робота з дітьми, підтримка людей з інвалідністю та ін.

Значущість дослідження посилюється тим, що війна істотно змінила не тільки масштаби соціальних проблем, а й логіку їх розв'язання. Якщо в умовах мирного часу система соціальної підтримки переважно спиралася на усталені інституційні механізми, нормативні процедури та планову роботу соціальних

служб, то в умовах війни цінності набули швидкість реагування, мобільність, здатність до самоорганізації, партнерська взаємодія та безпосередня наближеність до потреб конкретної людини або громади. Саме громадські організації часто мають можливість оперативніше виявляти потреби населення, гнучкіше розподіляти ресурси, залучати волонтерів, налагоджувати горизонтальні зв'язки та створювати мережі підтримки. Водночас діяльність громадських організацій не може розглядатися ізольовано від системи соціальної роботи, оскільки ефективне вирішення соціальних проблем воєнного часу потребує узгодженої взаємодії між громадським сектором, соціальними службами та ін.

Як показує аналіз наукових джерел (Т. Андрусак, В. Аніщук, О. Бенъ, С. Грудницька, М. Дейчаківський, Л. Лойко, Ф. Рудич та ін.), діяльність громадських організацій в умовах війни супроводжується низкою проблем, до яких належать нестача фінансових, кадрових, матеріальних ресурсів, труднощі координації між різними суб'єктами соціальної підтримки, нерівномірність розподілу допомоги, дублювання функцій, недостатній рівень професійної підготовки окремих учасників, ризики емоційного вигорання, складність роботи з травмованими групами населення, потреба в дотриманні етичних принципів, конфіденційності та адресності допомоги. Також соціальні працівники не завжди мають достатній рівень готовності до співпраці з громадськими організаціями, оскільки така взаємодія потребує як знання нормативних і організаційних засад, так і навичок координації, оцінювання потреб і результативності підтримки.

Отож дослідження ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу є своєчасним, значущим і практично необхідним. З огляду на викладене, обрано вибір теми кваліфікаційної роботи – **«Роль громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу»**.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, а також розробка й апробування програми підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити поняття, сутність та значення громадських організацій як інституту громадянського суспільства і суб'єкта соціальної підтримки населення.
2. Охарактеризувати основні чинники та умови діяльності громадських організацій в умовах війни.
3. Визначити особливості участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу.
4. Організувати та провести емпіричне дослідження щодо ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, проаналізувати результати опитування соціальних працівників щодо ефективності, напрямів і проблем взаємодії з громадськими організаціями в умовах війни.
5. Обґрунтувати, розробити та апробувати програму підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни.
6. Сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в контексті вирішення соціальних проблем воєнного часу.

Об'єкт дослідження – громадські організації як суб'єкти соціальної підтримки населення в умовах війни.

Предмет дослідження – роль та функції громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у роботі використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

- *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація та узагальнення наукової літератури з проблем громадських організацій, соціальної роботи, соціальної політики, волонтерської діяльності та соціальної підтримки населення в умовах війни;

- *емпіричні* – анкетування соціальних працівників, спрямоване на виявлення їх оцінок щодо ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, а також визначення рівня готовності майбутніх

соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями;

- *математико-статистичні* – кількісний та якісний аналіз результатів анкетування, визначення відсоткових показників, порівняння результатів діагностичних зрізів, групування відповідей, узагальнення емпіричних даних і встановлення динаміки змін у рівнях готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні уявлень про громадські організації як важливий інститут громадянського суспільства та суб'єкт вирішення соціальних проблем воєнного часу. У роботі систематизовано підходи до розуміння сутності громадських організацій, уточнено їхнє значення в системі соціальної підтримки населення, охарактеризовано основні напрями їхньої діяльності в умовах війни, розкрито їх роль у забезпеченні гуманітарної, соціальної, психологічної, інформаційної та організаційної допомоги населенню. Важливість дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності міжсекторальної взаємодії між соціальними працівниками, громадськими організаціями, а також волонтерськими ініціативами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами соціальної підтримки. Значення має уточнення змісту готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями, що розглядається як складова їх професійної компетентності.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників, діяльності закладів вищої освіти, центрів соціальних служб, громадських організацій, благодійних фондів, волонтерських ініціатив і територіальних громад. Розроблена та апробована програма підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями може бути використана під час проведення навчальних занять, тренінгів, практичних семінарів, виховних заходів, програм неформальної освіти та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери. Практична значущість роботи полягає і в тому, що отримані емпіричні результати дають змогу визначити проблеми, які виникають у процесі взаємодії соціальних працівників із громадськими організаціями, а також окреслити умови підвищення ефективності такої

співпраці.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи представлений на 84 сторінках, основний зміст охоплює 69 сторінок. Список використаних джерел налічує 71 позицію. Кількість додатків – 1.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ

ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

1.1. Поняття, сутність та значення громадських організацій

В сучасному суспільстві громадські організації посідають важливе місце в системі соціальних відносин, оскільки вони виступають однією з найбільш поширених форм самоорганізації громадян, спрямованої на захист прав, представлення інтересів, розв'язання суспільно значущих проблем і розвиток громадянської активності. Їх діяльність зумовлена потребою об'єднуватися навколо спільних цілей, цінностей, інтересів або проблем, які не завжди можуть бути повною мірою вирішені лише державними інституціями чи органами місцевого самоврядування. Значущості громадські організації набувають у періоди суспільних змін, криз, соціальних потрясінь і воєнних викликів, коли зростає потреба у взаємодопомозі, мобілізації ресурсів, підтримці вразливих категорій населення та залученні громадян до вирішення соціальних проблем.

Поняття «громадська організація» є багатозначним і може розглядатися з різних наукових позицій: соціологічної, правової, політологічної, управлінської та соціально-педагогічної. У найзагальнішому розумінні громадська організація – це «добровільне об'єднання громадян, створене для реалізації спільних інтересів, захисту прав і свобод, вирішення певних суспільних проблем або досягнення соціально значущої мети» [2, с. 6]. Таке визначення підкреслює добровільний характер участі громадян, наявність спільної мети, а також спрямованість діяльності не тільки на приватні, а й на суспільні інтереси.

У правовому розумінні громадську організацію можна визначити як «організаційно оформлене об'єднання фізичних осіб, створене на основі спільності інтересів для реалізації і захисту прав, свобод та задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних, екологічних або інших потреб» [14, с. 152; 67а]. У цьому визначенні громадська організація має певну

структуру, статутні цілі, органи управління та діє відповідно до встановлених норм і процедур. Тобто вона не є випадковим або тимчасовим об'єднанням людей, а має організаційну сталість і визначені правила функціонування.

З позиції соціальної роботи громадську організацію доцільно розглядати як «суб'єкт соціальної підтримки, який бере участь у виявленні, попередженні та подоланні соціальних проблем, надає допомогу окремим особам, сім'ям, групам і громадам, а також сприяє соціальній інтеграції, захисту прав і покращенню якості життя населення» [25, с. 40]. Таке визначення акцентує увагу на практичній ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем, зокрема в умовах воєнного часу.

З соціологічного погляду громадська організація може бути визначена як «форма колективної активності громадян, що виникає на основі спільних потреб, цінностей і соціальних інтересів та спрямовується на вплив на соціальні процеси, підтримку певних груп населення або зміну умов життєдіяльності громади» [34, с. 71]. Важливим є розуміння громадської організації як прояву соціальної активності, солідарності, здатності громадян до самоорганізації.

У політологічному аспекті громадська організація розглядається як «елемент громадянського суспільства, який виконує посередницьку функцію між громадянами і державою, сприяє представленню інтересів різних соціальних груп, контролю за діяльністю влади, розвитку демократичної участі та формуванню публічного діалогу» [49, с. 109]. У такому розумінні громадські організації є інструментом демократизації суспільства, оскільки дають змогу не тільки отримувати допомогу, а й впливати на прийняття рішень, порушувати важливі соціальні питання та брати участь у формуванні соціальної політики.

З управлінської точки зору громадську організацію можна визначити як «недержавну неприбуткову структуру, що має визначену місію, завдання, систему управління, ресурси, напрями діяльності, механізми реалізації програм або проєктів, спрямованих на досягнення суспільно корисного результату» [55, с. 31]. Таке визначення дає змогу розглядати громадську організацію не тільки як форму об'єднання громадян, а й як організацію, здатну планувати, координувати, реалізовувати та оцінювати власну діяльність.

Узагальнюючи наведені підходи, зазначимо, що громадська організація – це добровільне, організоване, недержавне, переважно неприбуткове об'єднання громадян, діяльність якого спрямована на реалізацію спільних інтересів, захист прав, підтримку певних категорій населення, вирішення соціальних проблем і розвиток громадянського суспільства. Її суть полягає у поєднанні громадянської ініціативи, соціальної відповідальності населення та суспільно корисної мети.

Сутність громадських організацій розкривається через їх основні ознаки, серед яких насамперед виокремимоспільність інтересів учасників, а також добровільність, неприбутковість, самоврядність, оформленість, суспільну спрямованість. Добровільність означає, що громадяни самостійно приймають рішення про участь у діяльності організації, виходячи з власних переконань, цінностей, інтересів або бажання допомагати іншим. Самоврядність передбачає, що громадська організація самостійно визначає напрями діяльності, внутрішню структуру, форми роботи, порядок прийняття рішень і способи досягнення поставлених цілей. Неприбутковість означає, що метою організації є досягнення соціального, гуманітарного, культурного, освітнього, правозахисного чи іншого суспільно значущого результату. Організаційна оформленість виявляється у наявності статуту, визначених органів управління, членства або учасників, планів діяльності та відповідальності за реалізацію заявлених цілей [4].

Важливим аспектом громадських організацій є те, що вони виступають посередниками між окремою людиною, громадою, державою та іншими соціальними інституціями. Завдяки цьому громадські організації здатні виявляти проблеми, які залишаються недостатньо помітними для офіційних структур, швидко реагувати на потреби населення, привертати увагу суспільства до важливих питань і пропонувати практичні механізми їх вирішення. У сфері соціальної роботи це має особливе значення, оскільки соціальні проблеми часто є складними й такими, що потребують не тільки адміністративного втручання, а й людської участі, підтримки, довіри та залучення ресурсів громади [37].

Значення громадських організацій у житті суспільства є багатограним.

1. Передусім громадські організації сприяють розвитку громадянської активності, оскільки залучають людей до участі в суспільно корисній діяльності, формують відповідальне ставлення до проблем громади та створюють умови для реалізації ініціативи громадян. Через участь у громадських організаціях люди набувають досвіду співпраці, взаємодопомоги, соціальної відповідальності, захисту прав та інтересів інших осіб. Вказане сприяє формуванню зрілого громадянського суспільства, у якому громадяни не тільки очікують допомоги від держави, а й самі беруть участь у вирішенні важливих соціальних питань.

2. Громадські організації доповнюють діяльність державних і муніципальних інституцій у сфері соціальної підтримки населення. Держава не завжди має змогу оперативно реагувати на всі потреби громадян, особливо в умовах кризи, війни, масового переміщення населення, руйнування соціальної інфраструктури. У таких ситуаціях громадські організації можуть діяти швидше, гнучкіше й більш адресно, оскільки часто перебувають ближче до конкретних громад, краще знають локальні потреби та можуть залучати волонтерів, донорів, благодійників, міжнародних партнерів і місцеві ресурси.

3. Громадські організації пов'язані із захистом прав і представленням інтересів різних соціальних груп. Вони можуть виступати голосом тих категорій населення, які не завжди мають достатні можливості для самостійного захисту своїх прав, зокрема людей з інвалідністю, дітей, людей похилого віку, внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених сімей, ветеранів, осіб, які постраждали від насильства, безробітних, бездомних та інших вразливих груп. Громадські організації надають їм практичну допомогу, порушують проблемні питання на рівні громади, органів влади, ЗМІ та професійної спільноти, сприяючи зміні ставлення суспільства до соціальних проблем [59].

Функції громадських організацій також є різноманітними. Однією з провідних є соціально-захисна функція, яка полягає у наданні допомоги особам і групам, що перебувають у складних життєвих обставинах. Вона може

реалізовуватися через матеріальну підтримку, гуманітарну допомогу, соціальний супровід, консультування, направлення до відповідних служб, організацію тимчасового прихистку або сприяння доступу до необхідних послуг.

Важливою є комунікативна функція, оскільки громадські організації забезпечують зв'язок між населенням, соціальними службами, волонтерами, органами влади та іншими установами. Завдяки цьому вони сприяють обміну інформацією, координації дій, поширенню відомостей про доступну допомогу та підвищенню обізнаності громадян щодо їхніх прав і можливостей.

Мобілізаційна функція громадських організацій полягає у залученні людських, матеріальних, фінансових, інформаційних і організаційних ресурсів для вирішення суспільно значущих проблем. У кризових умовах саме здатність швидко мобілізувати ресурси часто визначає ефективність допомоги. Громадські організації можуть організовувати збори коштів, гуманітарні кампанії, волонтерські ініціативи, навчальні заходи, інформаційні акції та ін.

Окрім цього, громадські організації виконують просвітницьку функцію, спрямовану на підвищення рівня знань населення щодо соціальних прав, здоров'я, безпеки, психологічної підтримки, недискримінації, інклюзії та відповідальної громадянської поведінки. Через освітні програми, тренінги, семінари й інформаційні кампанії громадські організації сприяють формуванню більш свідомого та згуртованого суспільства.

Окреме місце посідає правозахисна функція громадських організацій, яка полягає у сприянні захисту прав людини, моніторингу дотримання соціальних гарантій, наданні правової допомоги, підтримці осіб, які зазнали дискримінації, насильства, порушення трудових, житлових, соціальних або інших прав. Така функція є особливо важливою для вразливих категорій населення, які часто мають обмежений доступ до юридичної інформації або не володіють достатніми ресурсами для самостійного відстоювання своїх інтересів.

Крім того, громадські організації виконують інтеграційну функцію, оскільки сприяють включенню людини в життя громади, подоланню соціальної ізоляції, розвитку взаємодопомоги та зміцненню соціальних зв'язків. Для осіб,

які пережили вимушене переміщення, втрату житла, зміну соціального середовища або інші кризові події, така функція має особливе значення, адже вона допомагає людині не залишатися наодинці зі своїми проблемами [70].

Класифікація громадських організацій може здійснюватися за різними критеріями. За сферою діяльності можна виокремити соціальні, благодійні, правозахисні, молодіжні, жіночі, екологічні, освітні, культурні, професійні, ветеранські, релігійно орієнтовані, спортивні, інклюзивні та інші громадські організації. Соціальні організації зосереджуються на допомозі вразливим категоріям населення, підтримці сімей, дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та інших груп, які потребують соціального захисту. Благодійні організації спрямовують діяльність на залучення і розподіл ресурсів, надання матеріальної допомоги, підтримку гуманітарних ініціатив і реалізацію програм допомоги. Правозахисні організації займаються захистом прав людини, юридичним консультуванням, моніторингом порушень і представленням інтересів громадян [30].

За масштабом діяльності громадські організації можуть бути місцевими, регіональними, всеукраїнськими, міжнародними. Місцеві організації працюють переважно в межах конкретної громади, району або міста, тому вони добре знають локальні потреби населення та мають можливість забезпечувати адресну допомогу. Регіональні організації охоплюють ширший простір діяльності й можуть координувати ініціативи в межах області або громад. Всеукраїнські громадські організації реалізують програми на національному рівні, беруть участь у формуванні суспільного порядку денного, співпрацюють з державними інституціями та міжнародними партнерами. Міжнародні організації можуть залучати значні ресурси, впроваджувати досвід інших країн і підтримувати масштабні гуманітарні або соціальні програми [22].

За цільовими групами громадські організації можна поділити на ті, що працюють із дітьми, молоддю, сім'ями, людьми похилого віку, особами з інвалідністю, внутрішньо переміщеними особами, військовослужбовцями, ветеранами, жінками, малозабезпеченими громадянами, постраждалими від насильства, бездомними особами та іншими категоріями населення. Така

класифікація є важливою для соціальної роботи, оскільки дає змогу розуміти спеціалізацію громадських організацій і визначати можливості співпраці з ними у процесі вирішення конкретних соціальних проблем [7].

За характером діяльності можна виділити організації, що надають безпосередню допомогу, організації, які займаються адвокатуванням та захистом прав, організації, орієнтовані на просвіту і навчання, а також організації, які виконують координаційну, аналітичну або ресурсну функцію [2].

Напрями діяльності громадських організацій є широкими і залежать від їх місії, ресурсів, цільових груп та умов суспільного розвитку. У контексті соціальної роботи одним із найважливіших напрямів є соціальна підтримка населення, що передбачає допомогу людям, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння доступу до соціальних послуг, підтримку сімей, дітей, людей з інвалідністю, осіб похилого віку та інших вразливих груп. Іншим важливим напрямом є гуманітарна допомога, що охоплює забезпечення базових потреб населення, зокрема продуктами, одягом, ліками, засобами гігієни, побутовими речами та іншими необхідними ресурсами. У воєнний час цей напрям набуває особливої актуальності, оскільки значна кількість людей втрачає можливість самостійно забезпечувати власні потреби [23; 19a].

Важливим є напрям психологічної та соціально-психологічної підтримки, адже соціальні проблеми часто супроводжуються емоційним напруженням, тривогою, почуттям невизначеності, втратою безпеки та руйнуванням звичного способу життя. Громадські організації можуть організовувати консультації психологів, групи підтримки, кризове консультування, заняття для дітей, заходи для сімей, програми адаптації та відновлення [31].

Значущим напрямом є правова допомога, яка включає консультування щодо соціальних виплат, статусу внутрішньо переміщеної особи, відновлення документів, захисту трудових, житлових і майнових прав [46]. Окремої уваги заслуговує інформаційна діяльність громадських організацій, яка полягає у поширенні достовірної інформації про доступні послуги, можливості

отримання допомоги, права громадян, безпекові правила та ресурси підтримки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Узагальнена характеристика громадських
організацій як суб'єктів соціальної діяльності**

Характеристика	Зміст діяльності
Сутність громадських організацій	Громадські організації є добровільними, недержавними, самоврядними та переважно неприбутковими об'єднаннями громадян, діяльність яких спрямована на реалізацію спільних інтересів, захист прав, підтримку певних соціальних груп і вирішення суспільно значущих проблем
Основна мета діяльності	Досягнення суспільно корисного результату, що може виявлятися у соціальній підтримці населення, захисті прав громадян, розвитку громадянської активності, наданні допомоги вразливим категоріям населення та сприянні розв'язанню актуальних соціальних проблем
Основні ознаки	Добровільність участі, самоврядність, організаційна оформленість, неприбутковий характер діяльності, наявність спільної мети, соціальна спрямованість, незалежність від державних органів, орієнтація на потреби громадян або громади
Значення для суспільства	Сприяють розвитку громадянського суспільства, посиленню соціальної відповідальності, залученню громадян до вирішення суспільних проблем, захисту інтересів вразливих груп, мобілізації ресурсів громади та доповненню діяльності державних соціальних інституцій.
Значення для соціальної роботи	Виступають партнерами соціальних працівників у процесі виявлення, попередження та подолання соціальних проблем, забезпечують додаткові ресурси підтримки, допомагають налагоджувати зв'язок між отримувачами допомоги, соціальними службами, волонтерами та місцевими громадами
Основні функції	Соціально-захисна, правозахисна, комунікативна, мобілізаційна, просвітницька, інтеграційна, представницька, координаційна, профілактична та ресурсна
Цільові групи діяльності	Діти, молодь, сім'ї, люди похилого віку, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, ветерани, військовослужбовці та члени їхніх сімей, малозабезпечені громадяни, особи, які постраждали від насильства, бездомні особи та інші вразливі категорії населення.
Основні напрями діяльності	Соціальна підтримка, гуманітарна допомога, психологічна підтримка, правове консультування, освітня та просвітницька діяльність, волонтерська діяльність, адвокатування, інформаційна підтримка, організація допомоги громадам, сприяння соціальній адаптації та інтеграції населення
Види громадських організацій за сферою діяльності	Соціальні, благодійні, правозахисні, молодіжні, жіночі, екологічні, освітні, культурні, професійні, ветеранські, інклюзивні, спортивні та інші громадські організації
Види громадських організацій за масштабом діяльності	Місцеві, регіональні, всеукраїнські та міжнародні громадські організації, які відрізняються територією охоплення, обсягом ресурсів, кількістю учасників і рівнем впливу на соціальні процеси
Особливості діяльності в умовах війни	Оперативне реагування на кризові потреби населення, надання гуманітарної та соціальної допомоги, підтримка внутрішньо переміщених осіб і постраждалих громад, залучення волонтерів, координація ресурсів, сприяння стійкості та згуртованості суспільства

Проблеми діяльності	Нестача фінансових, кадрових і матеріальних ресурсів, труднощі координації з державними структурами, дублювання допомоги, нерівномірність її розподілу, емоційне вигорання учасників, недостатній рівень професійної підготовки та складність роботи з кризовими категоріями населення
---------------------	--

Отже, громадські організації є суб'єктами суспільного розвитку, які поєднують ініціативу громадян, соціальну відповідальність, організаційні ресурси та прагнення до вирішення актуальних проблем. Їх роль не обмежується наданням окремих видів допомоги, вони сприяють формуванню соціальної згуртованості, розвитку громадянської культури населення, захисту прав людини, мобілізації ресурсів і підвищенню ефективності соціальної підтримки. У контексті воєнного часу громадські організації часто забезпечують швидке реагування на потреби людей, підтримують найбільш уразливі категорії населення, налагоджують взаємодію між різними суб'єктами допомоги та доповнюють діяльність державних соціальних інституцій.

1.2. Основні чинники та умови діяльності громадських організацій в умовах війни

Війна як екзистенційна загроза не тільки руйнує соціальну реальність, а й водночас виявляє здатність суспільства до самоорганізації, взаємної підтримки та колективного спротиву кризі. В таких умовах помітна роль громадянського суспільства, яке бере на себе значну частину соціальної, гуманітарної, комунікативної та мобілізаційної роботи. Громадські організації в цьому процесі є важливими суб'єктами підтримки населення, адже вони допомагають оперативно реагувати на соціальні проблеми, залучати ресурси, координувати допомогу, підтримувати вразливі групи та зміцнювати соціальну згуртованість. Тому активізація громадянського суспільства в умовах війни є закономірною відповіддю на загрозу існуванню країни, громади й людини, що підтверджує важливість громадських організацій у вирішенні соціальних проблем.

Зазначимо, що війна постає для українського суспільства не тільки як збройне протистояння чи політичний конфлікт, а як екзистенційна загроза

самому існуванню держави, нації, громад, соціальних інституцій і звичного способу життя людей. Така війна ставить під сумнів базові умови безпеки, стабільності, свободи, людської гідності та можливості планувати майбутнє, тому її наслідки відчуються не тільки на рівні державного управління, а й у повсякденному житті кожної людини. У таких обставинах суспільство не може залишатися пасивним, адже загроза стосується не окремої групи чи регіону, а всього організму. Тому війна стає вагомим чинником мобілізації громадянського суспільства, яке активізується через волонтерські ініціативи, громадські організації, благодійні фонди, місцеві спільноти та неформальні мережі взаємодопомоги. Громадяни, усвідомлюючи небезпеку, починають сприймати участь у підтримці армії, постраждалого населення, внутрішньо переміщених осіб, дітей, людей похилого віку та інших вразливих груп не тільки як прояв доброчинності, а як форму відповідальності за збереження суспільства [18].

Екзистенційний характер воєнної загрози полягає в тому, що вона руйнує як матеріальну інфраструктуру, так і соціальні зв'язки, почуття захищеності, довіру до сталості життя та звичні механізми функціонування громад. Люди стикаються з необхідністю швидко адаптуватися до нових умов, змінювати місце проживання, шукати допомогу, підтримувати близьких, долучатися до захисту громади або допомагати тим, хто опинився у складнішому становищі. У таких умовах громадянське суспільство активізується як простір солідарності, де люди об'єднуються навколо спільної мети – вижити, вистояти, підтримати одне одного, зберегти соціальну цілісність. Громадські організації в цьому процесі відіграють особливу роль, оскільки здатні швидко перетворювати громадянську ініціативу на організовану діяльність, координувати ресурси, встановлювати зв'язки між тими, хто потребує допомоги, і тими, хто може її надати, а також доповнювати зусилля державних інституцій у кризових умовах [23].

Війна примушує громадянське суспільство активізуватися ще й тому, що масштаби соціальних проблем у воєнний час часто перевищують можливості традиційних інституцій реагування. Держава, соціальні служби, органи

місцевого самоврядування, медичні та освітні установи виконують важливі функції, однак в умовах обстрілів, масового переміщення населення, руйнування житла, втрати роботи, зростання бідності й психологічного виснаження вони не завжди можуть оперативно охопити всіх, хто потребує підтримки. Активізація громадських організацій у таких умовах є відповіддю на реальні потреби людей, які не можуть чекати довготривалих адміністративних процедур, оскільки потребують їжі, ліків, прихистку, евакуації, правової консультації, психологічної підтримки або просто людської присутності й небайдужості [9].

Особливість активізації громадянського суспільства в умовах війни як екзистенційної загрози в тому, що вона ґрунтується не тільки на зовнішній необхідності, а й на внутрішній ціннісній мобілізації громадян. Війна посилює значення таких якостей, як солідарність, взаємодопомога, відповідальність, довіра, патріотизм, готовність діяти заради спільного блага та усвідомлення власної причетності до долі країни. Люди починають розуміти, що збереження держави й суспільства залежить не тільки від армії чи влади, а й від щоденних дій мільйонів громадян, які підтримують одне одного, а також допомагають постраждалим, організовують збори, забезпечують гуманітарну допомогу, працюють у волонтерських штабах, підтримують дітей, переселенців, військових і їхні родини. У цьому контексті громадські організації стають інституційним виявом суспільної солідарності, оскільки надають громадянській активності більш сталої, організованої та результативної форми [34].

Діяльність громадських організацій в умовах війни формується під впливом складних суспільних обставин, які виникають унаслідок воєнних дій, поглиблення соціальної напруги, руйнування звичних механізмів підтримки населення та зростання кількості людей, які потребують допомоги. У мирний час громадські організації переважно реалізують соціальні, освітні, правозахисні, культурні, благодійні або просвітницькі ініціативи, спрямовані на розвиток громади, захист прав громадян, підтримку окремих соціальних груп, формування громадянської активності. Проте в умовах війни їх діяльність набуває кризового, гуманітарного й соціально-захисного характеру, оскільки

суспільство стикається з проблемами, які потребують швидкої мобілізації ресурсів, координації з різними суб'єктами допомоги та постійної адаптації до нестабільних умов [2].

Різке зростання кількості соціальних проблем унаслідок війни змінює зміст діяльності громадських організацій, оскільки воєнні дії спричиняють вимушене переміщення населення, втрату житла, роботи, стабільного доходу, соціального статусу, доступу до звичних послуг і безпечного середовища. Значна частина громадян опиняється у складних життєвих обставинах, які неможливо подолати лише шляхом одноразової матеріальної допомоги, адже люди потребують тривалішої соціальної підтримки, психосоціального супроводу, правового консультування, допомоги в адаптації до нових умов проживання, відновлення соціальних зв'язків і залучення до життя громади. У зв'язку з цим громадські організації змушені розширювати напрями своєї роботи, поєднуючи гуманітарну допомогу з соціальним супроводом, інформаційною підтримкою, кризовим консультуванням і посередництвом між людиною та іншими установами, які можуть надати необхідні послуги [43].

Розширення кола соціально вразливих категорій населення безпосередньо впливає на пріоритети громадських організацій, оскільки в умовах війни підтримки потребують не тільки ті групи, які традиційно перебували в полі уваги соціальної роботи, а й нові категорії громадян, що стали вразливими через воєнні події. До таких груп належать внутрішньо переміщені особи, люди, які втратили житло, майно, родини військовослужбовців, ветерани, мешканці деокупованих і прифронтових територій, діти, які пережили травматичні події, особи, які втратили близьких, а також громадяни, які через війну втратили можливість самостійно забезпечувати базові потреби. Така ситуація вимагає від громадських організацій більшої гнучкості, адресності та спеціалізації, оскільки різні групи населення мають різні потреби, рівень ресурсів, психологічний стан і можливості для самостійного подолання складних життєвих обставин [56].

Обмеженість можливостей державних і місцевих соціальних інституцій у період воєнної кризи посилює роль громадських організацій як додаткового

ресурсу соціальної підтримки населення. Державні соціальні служби, органи місцевого самоврядування, медичні й освітні установи в умовах війни часто працюють із надмірним навантаженням, стикаються з нестачею фінансування, кадровими втратами, переміщенням установ, руйнуванням інфраструктури та небезпекою для працівників і отримувачів послуг. Через це не всі громадяни можуть своєчасно отримати необхідну допомогу через офіційні механізми. У такій ситуації громадські організації беруть на себе частину функцій із виявлення потреб населення, організації допомоги, залучення волонтерів, пошуку ресурсів, інформування громадян і підтримки категорій, які з різних причин залишаються недостатньо охопленими системою соціального захисту.

Практичну спрямованість діяльності громадських організацій у воєнний період визначає загострення гуманітарних потреб населення. При цьому люди, які постраждали від війни, часто потребують продуктів харчування, питної води, одягу, медикаментів, засобів гігієни, побутових речей, тимчасового житла, транспорту, інформації про евакуацію, безпечні маршрути та доступні соціальні послуги. У таких умовах громадські організації виконують роль посередників між тими, хто потребує підтримки, і тими, хто має змогу її надати. Вони організовують збір, сортування, перевезення та розподіл гуманітарної допомоги, координують волонтерів, співпрацюють із благодійними фондами, місцевими громадами, міжнародними партнерами, соціальними службами та органами влади. Гуманітарна складова діяльності громадських організацій потребує організованості, відповідальності та прозорості, оскільки від своєчасності й адресності допомоги залежить добробут, безпека, іноді й виживання людей [52].

Небезпека здійснення соціальної та гуманітарної підтримки в умовах воєнних дій ускладнює роботу громадських організацій і змушує їх змінювати способи надання допомоги. Доставка гуманітарних ресурсів, проведення консультацій, евакуація населення, робота з постраждалими громадами або підтримка людей у прифронтових регіонах можуть відбуватися в умовах обстрілів, руйнування доріг, перебоїв зі зв'язком, відсутності електроенергії, нестачі транспорту та загальної нестабільності. За таких обставин громадські

організації мають оцінювати ризики, коригувати маршрути, узгоджувати дії з місцевими структурами, дбати про безпеку працівників і волонтерів, а також переносити частину послуг у дистанційний формат [2].

Нестача фінансових, матеріальних, технічних ресурсів істотно обмежує можливості громадських організацій у наданні якісної та тривалої допомоги. В умовах війни потреби населення постійно зростають, а ресурси громадського сектору залишаються нестабільними, залежними від донорської підтримки, благодійних внесків, грантових програм, міжнародної допомоги або активності волонтерів. Громадські організації змушені постійно шукати фінансування, залучати партнерів, організовувати збори коштів, співпрацювати з бізнесом і благодійниками, одночасно забезпечуючи прозорість використання ресурсів і звітність перед донорами. Обмеженість ресурсів може зменшувати масштаби допомоги, звужувати коло отримувачів підтримки, ускладнювати залучення професійних фахівців і створювати напруження між реальними потребами населення та можливостями організації [16].

Недостатня координація між різними суб'єктами допомоги може істотно знижувати ефективність діяльності громадських організацій у воєнний час. До підтримки населення одночасно долучаються соціальні служби, органи місцевого самоврядування, волонтери, благодійні фонди, міжнародні організації, релігійні спільноти, бізнес і неформальні ініціативні групи. Якщо між ними відсутній належний обмін інформацією, можуть виникати дублювання допомоги, нерівномірний розподіл ресурсів, перевантаження одних громад і недостатнє охоплення інших, а також труднощі з визначенням реальних потреб населення. Тому для громадських організацій особливо важливо вибудовувати партнерську взаємодію, погоджувати напрями роботи, вести облік наданої допомоги, співпрацювати із соціальними працівниками та органами місцевого самоврядування, оскільки саме координація дає змогу зробити підтримку більш адресною, послідовною і результативною [31].

Слід враховувати, що недостатній рівень професійної підготовки окремих учасників громадської та волонтерської діяльності може створювати труднощі в роботі з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. В умовах

війни до допомоги активно долучаються небайдужі громадяни, волонтери й активісти, які мають високу мотивацію, однак не завжди володіють необхідними знаннями щодо етичного спілкування, конфіденційності, оцінювання потреб, роботи з травмованими людьми, взаємодії з дітьми, особами з інвалідністю, людьми похилого віку чи сім'ями в кризі. Через це можуть виникати ненавмисні помилки, порушення меж компетентності, а також некоректне спілкування з отримувачами допомоги або неузгоджені дії з професійними службами. Подолання цієї проблеми потребує навчання, інструктажів, супервізій, чіткого розподілу ролей, залучення соціальних працівників, психологів, юристів та інших фахівців, які можуть забезпечити професійний характер допомоги [41].

Складність дотримання правових вимог у воєнних умовах також впливає на діяльність громадських організацій. Вони мають діяти відповідно до законодавства, вести документацію, забезпечувати прозорість фінансування, дотримуватися правил звітності, захищати персональні дані отримувачів допомоги та водночас швидко реагувати на нові суспільні потреби. Війна ускладнює цю діяльність, оскільки змінюються процедури отримання соціальної підтримки, оформлення статусу внутрішньо переміщеної особи, компенсацій, соціальних виплат, гуманітарної допомоги, евакуації, взаємодії з міжнародними партнерами. У цьому контексті громадські організації не тільки самі мають дотримуватися правових норм, а й допомагати громадянам орієнтуватися у складних юридичних питаннях, що особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб, сімей з дітьми, людей з інвалідністю, ветеранів, осіб похилого віку та громадян, які втратили документи або майно [62].

Потреба населення в достовірній, доступній і своєчасній інформації посилює інформаційно-комунікаційну роль громадських організацій. В умовах війни люди часто не знають, куди звернутися по допомогу, які соціальні послуги доступні в громаді, як оформити документи, де отримати гуманітарну підтримку, психологічну консультацію, правову допомогу або тимчасове житло. Громадські організації поширюють таку інформацію через соціальні мережі, гарячі лінії, консультаційні пункти, інформаційні буклети, зустрічі з

населенням і співпрацю з місцевими структурами. Водночас поширення інформації в умовах війни потребує відповідальності, оскільки неперевірені дані можуть спричинити паніку, дезорієнтацію або недовіру. Тому громадські організації мають забезпечувати точність, зрозумілість і етичність комунікації, особливо коли йдеться про людей, які перебувають у стані стресу, невизначеності або втрати.

На сталість діяльності громадських організацій у воєнний період суттєво впливає психічне вигорання населення, працівників і волонтерів. Отримувачі допомоги часто звертаються не тільки з матеріальними потребами, а й із потребою бути почутими, підтриманими, зорієнтованими, стабілізованими. Люди, які пережили вимушене переміщення, втрату житла, розлуку з близькими, руйнування звичного способу життя або тривале перебування в небезпеці, потребують уважного, делікатного й професійного ставлення. Водночас самі представники громадських організацій, які щоденно стикаються з людським болем, кризовими історіями, нестачею ресурсів і складними рішеннями, також можуть переживати емоційне вигорання. Вказане зумовлює необхідність психологічної підтримки команд, профілактики виснаження, раціонального розподілу навантаження, створення умов для відпочинку, супервізії та взаємної підтримки всередині організації [71].

Недостатній рівень довіри з боку населення або партнерів може істотно ускладнювати діяльність громадських організацій, при цьому зменшуючи результативність їх допомоги. У кризових умовах люди звертаються насамперед до тих організацій, які мають позитивну репутацію, діють відкрито, чесно, відповідально й демонструють реальні результати роботи. Довіра формується через прозорість використання ресурсів, зрозумілість процедур отримання допомоги, повагу до гідності людини, недопущення дискримінації, збереження конфіденційності та стабільну комунікацію з громадськістю. Якщо громадська організація не пояснює, як розподіляє ресурси, не дотримується обіцяних принципів або діє вибірково, це може негативно впливати на її репутацію та знижувати готовність людей, донорів і партнерів до співпраці. Натомість прозора й відповідальна діяльність сприяє залученню нових ресурсів,

волонтерів і партнерів, а також підвищує загальну спроможність громадського сектору [2].

Швидка зміна потреб населення в умовах війни вимагає від громадських організацій постійної адаптації напрямів діяльності. У різні періоди воєнної кризи пріоритетними можуть ставати різні види допомоги: спочатку евакуація та забезпечення базових потреб, згодом – тимчасове житло, психологічна підтримка, інтеграція внутрішньо переміщених осіб, правове консультування, працевлаштування, підтримка дітей, допомога ветеранам або відновлення громад. Тому громадські організації мають регулярно аналізувати ситуацію, виявляти потреби, переглядати пріоритети, змінювати програми, залучати нових партнерів і шукати ефективні форми роботи [56].

Нерівномірність доступу населення до допомоги створює одну з найбільш відчутних проблем у діяльності громадських організацій під час війни. Одні громади можуть отримувати підтримку завдяки активності місцевих організацій, близькості до гуманітарних центрів, наявності донорських програм або кращій комунікації з партнерами, тоді як інші залишаються менш охопленими через віддаленість, небезпеку, руйнування інфраструктури, брак транспорту або недостатню координацію. Вказане створює ризик соціальної несправедливості, коли допомога розподіляється не завжди відповідно до реальних потреб. Громадські організації мають враховувати цю проблему, проводити оцінювання потреб, співпрацювати з місцевими соціальними службами, при цьому уникати концентрації допомоги лише в доступних локаціях і шукати способи підтримки тих людей, які через об'єктивні обставини мають обмежений доступ до ресурсів.

Збереження мотивації громадян до участі в суспільно корисній діяльності також впливає на сталість функціонування громадських організацій. В умовах війни багато людей долучаються до громадських ініціатив через почуття солідарності, патріотизму, відповідальності, співчуття, бажання бути корисними суспільству. Такі мотиви високу забезпечують активність громадського сектору, сприяють залученню волонтерів, поширенню взаємодопомоги та посиленню соціальної згуртованості. Однак тривала війна,

втома, емоційне навантаження, нестача ресурсів і відсутність швидких результатів можуть знижувати активність учасників, відтак громадські організації мають підтримувати згуртованість, визнавати внесок кожного учасника, створювати умови для навчання, взаємної підтримки, професійного розвитку та збереження готовності до діяльності [2].

Проблеми та чинники, що визначають діяльність громадських організацій в умовах війни, узагальнено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Проблеми та чинники, що визначають діяльність
громадських організацій в умовах війни**

Проблема	Впливу на діяльність громадських організацій
Різке зростання кількості соціальних проблем	Зумовлює необхідність розширення напрямів діяльності громадських організацій, оскільки населення потребує не тільки матеріальної допомоги, а й соціального супроводу, психологічної підтримки, правового консультування та сприяння адаптації до нових умов життя
Розширення кола соціально вразливих категорій населення	Вимагає переорієнтації роботи громадських організацій на підтримку внутрішньо переміщених осіб, людей, які втратили житло, родин військовослужбовців, ветеранів, мешканців прифронтових і деокупованих територій, дітей та інших груп, які постраждали від війни
Обмеженість можливостей державних і місцевих соціальних інституцій	Посилює роль громадських організацій як додаткового ресурсу соціальної підтримки, здатного швидше реагувати на потреби населення, залучати волонтерів, благодійників, міжнародні фонди та працювати безпосередньо в громадах
Загострення гуманітарних потреб населення	Визначає практичну спрямованість діяльності громадських організацій на забезпечення людей продуктами харчування, водою, одягом, ліками, засобами гігієни, тимчасовим житлом, транспортом та інформацією про доступні послуги
Небезпека здійснення громадської діяльності	Ускладнює доставку гуманітарної допомоги, проведення консультацій, евакуацію населення та роботу з постраждалими громадами, що потребує оцінювання ризиків, зміни маршрутів, дистанційних форматів роботи й узгодження дій із місцевими структурами
Нестача фінансових, матеріальних і технічних ресурсів	Обмежує масштаби допомоги, звужує коло отримувачів підтримки, ускладнює залучення професійних фахівців і змушує громадські організації постійно шукати гранти, благодійні внески, донорську підтримку та партнерські ресурси
Недостатня координація між суб'єктами допомоги	Може призводити до дублювання підтримки, нерівномірного розподілу ресурсів, перевантаження одних громад і недостатнього охоплення інших, тому потребує налагодження партнерства між громадськими організаціями, соціальними службами, волонтерами й органами місцевого самоврядування
Недостатній рівень професійної підготовки окремих учасників допомоги	Створює ризики помилок у роботі з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема через незнання етичних норм, правил конфіденційності, особливостей спілкування з травмованими людьми, дітьми, особами з інвалідністю чи

	людьми похилого віку
Складність дотримання правових вимог у воєнних умовах	Вимагає від громадських організацій ведення документації, прозорості звітності, захисту персональних даних, дотримання законодавства та одночасного інформування населення щодо соціальних виплат, статусів, компенсацій, евакуації й гуманітарної допомоги
Потреба населення в достовірній і своєчасній інформації	Посилює інформаційно-комунікаційну роль громадських організацій, які мають поширювати перевірені відомості про доступні послуги, гуманітарну допомогу, психологічну підтримку, правові консультації, безпечні маршрути та можливості евакуації
Психологічне виснаження населення, працівників і волонтерів	Зумовлює потребу в психологічній підтримці не тільки отримувачів допомоги, а й самих представників громадських організацій, які працюють із кризовими історіями, високим емоційним навантаженням і ризиком вигорання
Недостатній рівень довіри з боку населення або партнерів	Може знижувати ефективність діяльності громадських організацій, тому важливими є прозорість використання ресурсів, відкритість комунікації, повага до гідності людини, недопущення дискримінації та зрозумілість процедур допомоги
Швидка зміна потреб населення	Вимагає постійної адаптації напрямів діяльності громадських організацій, перегляду пріоритетів, оновлення програм, пошуку нових партнерів і переходу від екстреної гуманітарної допомоги до довгострокової соціальної підтримки
Нерівномірність доступу населення до допомоги	Створює ризик соціальної несправедливості, коли одні громади отримують більше підтримки, а інші залишаються менш охопленими через віддаленість, небезпеку, руйнування інфраструктури або слабку координацію
Зниження мотивації учасників суспільно корисної діяльності через тривалість війни	Впливає на сталість роботи громадських організацій, оскільки втома, емоційне навантаження, нестача ресурсів і відсутність швидких результатів можуть зменшувати активність волонтерів, працівників та громадських активістів

Для соціальної роботи аналіз зазначених проблем має особливе значення, оскільки соціальні працівники в умовах війни дедалі частіше взаємодіють із громадськими організаціями, волонтерами, благодійними фондами та іншими недержавними суб'єктами підтримки населення. Ефективна співпраця можлива лише тоді, коли фахівці соціальної сфери розуміють не тільки можливості громадських організацій, а й труднощі, у яких вони працюють. Тому майбутні соціальні працівники мають бути готовими до партнерської взаємодії з громадським сектором, уміти координувати спільні дії, визначати потреби отримувачів допомоги, дотримуватися етичних норм, враховувати ризики та сприяти, щоб допомога була своєчасною, адресною, комплексною і гуманною.

Отже, діяльність громадських організацій в умовах війни визначається сукупністю складних соціальних, гуманітарних, організаційних, ресурсних,

безпекових, інформаційних, психологічних проблем, які впливають на зміст, напрями та ефективність їх роботи. Зростання кількості соціальних проблем, розширення кола вразливих категорій населення, обмеженість можливостей державних соціальних інституцій, нестача ресурсів, небезпека, недостатня координація між суб'єктами підтримки та потреба в професійній підготовці учасників громадської діяльності зумовлюють необхідність більш гнучкої, адресної й комплексної діяльності громадських організацій. В умовах воєнного часу вони виступають важливими партнерами соціальних працівників, оскільки здатні швидко реагувати на потреби населення, залучати додаткові ресурси, підтримувати найбільш уразливі групи та сприяти подоланню наслідків війни.

Висновки до розділу 1

1. Громадські організації – важливі інститути громадянського суспільства, які виникають на основі добровільного об'єднання громадян навколо спільних інтересів, цінностей, потреб або суспільно значущих проблем. Визначено, що їх сутність і значення полягає у поєднанні громадянської ініціативи, самоврядності, неприбутковості, соціальної відповідальності та практичної спрямованості на захист прав, підтримку населення й розвиток громади. Громадські організації виконують соціально-захисну, правозахисну, комунікативну, мобілізаційну, просвітницьку, інтеграційну та координаційну функції, завдяки чому вони не лише доповнюють діяльність державних інституцій, а й сприяють формуванню активної громадянської позиції, соціальної згуртованості та взаємодопомоги. Громадські організації є партнерами соціальних працівників, допомагають виявляти потреби вразливих категорій населення, залучати додаткові ресурси, забезпечувати адресність допомоги та створювати умови для вирішення соціальних проблем.

2. Умови війни істотно змінюють зміст, напрями та умови функціонування громадських організацій, оскільки війна спричиняє різке зростання кількості соціальних проблем, появу нових вразливих категорій, загострення гуманітарних потреб населення та посилення навантаження на систему соціальної підтримки.

Діяльність громадських організацій визначається низкою проблем, серед яких нестача фінансових, матеріальних і технічних ресурсів, небезпека здійснення громадської діяльності, недостатня координація між суб'єктами підтримки, складність дотримання правових вимог, потреба населення в достовірній інформації, виснаження працівників, волонтерів і отримувачів допомоги, а також нерівномірність доступу різних громад до соціальної та гуманітарної підтримки.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВИРІШЕННІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВОЄННОГО ЧАСУ

2.1. Організація, зміст та результати емпіричного дослідження участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу

В сучасних умовах воєнного часу соціальні проблеми набувають гостроти, оскільки війна впливає не тільки на ситуацію в державі, а й на життя людей, стан громад, функціонування соціальних інституцій, можливості населення самостійно долати складні обставини. При цьому втрата житла, вимушене переміщення, погіршення матеріального становища, психологічне виснаження, зростання потреб у гуманітарній, правовій, соціальній і психологічній допомозі зумовлюють залучення до вирішення соціальних проблем широкого кола суб'єктів. У цьому процесі важливу роль відіграють громадські організації, які завдяки гнучкості, наближеності до громад, здатності швидко мобілізувати ресурси та залучати волонтерів можуть оперативно реагувати на потреби населення й доповнювати діяльність державних соціальних інституцій.

Водночас ефективність участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу значною мірою залежить від того, наскільки соціальні працівники розуміють їх роль, функції, можливості, обмеження та особливості взаємодії з ними. Соціальні працівники безпосередньо працюють із вразливими категоріями населення, оцінюють потреби клієнтів, здійснюють соціальний супровід, перенаправляють осіб до відповідних установ і часто виступають посередниками між отримувачами допомоги, органами влади, соціальними службами, волонтерами, громадськими організаціями. Тому важливо дослідити не тільки загальне ставлення соціальних працівників до громадського сектору, а й рівень їх розуміння змісту участі громадських організацій у подоланні соціальних проблем, знання основних напрямів їх діяльності.

З метою вивчення ступеня розуміння майбутніми соціальними працівниками Західноукраїнського національного університету участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу було розроблено анкету закритого типу. Вона містить 30 запитань, об'єднаних у блоки, що дає змогу дослідити уявлення респондентів про сутність громадських організацій, напрями їхньої діяльності в умовах війни, категорії населення, які потребують підтримки, форми взаємодії громадського сектору із соціальними службами, проблеми, ризики та умови ефективної співпраці. Запитання анкети сформульовано так, щоб вони не вимагали від респондентів прямої самооцінки, а дозволяли виявити рівень їхніх знань і розуміння через вибір правильної або найбільш обґрунтованої відповіді.

Зміст анкети структуровано у шість тематичних блоків, кожен із яких має власне діагностичне призначення. Перший блок спрямований на виявлення розуміння сутності громадських організацій, їх ключових ознак, мети діяльності та місця в системі соціальної підтримки. Другий блок дає змогу визначити, наскільки респонденти усвідомлюють роль громадських організацій в умовах воєнного часу, коли зростає потреба в гуманітарній, соціальній, психологічній і правовій допомозі. Третій блок стосується розуміння потреб населення в умовах війни, зокрема проблем внутрішньо переміщених осіб, людей, які пережили травматичні події, та інших вразливих категорій. Четвертий блок орієнтований на діагностику знань щодо взаємодії громадських організацій із соціальними працівниками – координації, обміну інформацією, направлення клієнтів і поєднання професійного соціального супроводу з ресурсами громадського сектору. П'ятий блок розкриває етичні, організаційні та професійні аспекти участі громадських організацій, а шостий блок спрямований на виявлення розуміння проблем, ризиків і умов ефективної діяльності громадських організацій в умовах війни.

Діагностичний потенціал анкети полягає в тому, що вона дає змогу визначити сильні та проблемні сторони у розумінні соціальними працівниками діяльності громадських організацій. Наприклад, результати відповідей можуть показати, наскільки респонденти розрізняють громадські організації та державні

соціальні інституції, чи правильно визначають основні функції громадських організацій, чи усвідомлюють комплексний характер соціальних проблем воєнного часу, чи розуміють значення координації між соціальними службами та громадським сектором, а також чи враховують етичні принципи, конфіденційність і межі компетентності під час надання допомоги.

За результатами опитування 50 майбутніх соціальних працівників було встановлено, що більшість респондентів у багатьох питаннях обирали правильні або найбільш повні відповіді, однак помітна частка демонструвала фрагментарні, спрощені або недостатньо точні уявлення щодо функцій, можливостей і проблем діяльності громадських організацій.

Досліджувані, відповідаючи на питання, яке визначення найбільш повно розкриває сутність громадської організації, переважно обрали варіант, згідно з яким громадська організація є добровільним недержавним об'єднанням громадян, створеним для реалізації спільних інтересів і вирішення суспільно значущих проблем, – таку відповідь дали 62% респондентів. Це свідчить про те, що більшість майбутніх соціальних працівників загалом правильно розуміє базову сутність громадських організацій. Водночас 16% помилково ототожнили громадську організацію з органом державної влади, що вказує на недостатнє розмежування державного і громадського секторів. 14% респондентів обрали відповідь про комерційну структуру, яка надає платні соціальні послуги, що засвідчує нечітке розуміння неприбуткового характеру громадських організацій. Варіант про тимчасову групу людей без визначеної мети підтримали 8%, що свідчить про наявність поверхових уявлень про організаційний зміст громадських об'єднань.

Під час відповіді на питання щодо ключової ознаки громадської організації 58% зазначили добровільність участі та самоврядність, що є правильним і свідчить про достатнє розуміння основних характеристик громадського сектору. Такий результат показує, що більшість майбутніх соціальних працівників усвідомлює незалежний і добровільний характер участі громадян у діяльності громадських організацій. Разом із тим 18% вважають, що громадська організація обов'язково підпорядковується місцевій державній адміністрації, що свідчить про

плутанину між громадськими і державними структурами. 14% опитаних обрали варіант про отримання прибутку як основну мету діяльності, що є неправильним, оскільки громадські організації мають переважно неприбуткову спрямованість. 10% вказали, що громадські організації виконують розпорядження державних органів, що також демонструє недостатнє розуміння самостійності їх діяльності.

Аналіз відповідей на питання про мету діяльності громадських організацій у соціальній сфері показав, що 64% правильно визначили її як підтримку населення, захист прав і сприяння вирішенню соціальних проблем. Такий показник свідчить про відносно сформоване уявлення більшості майбутніх соціальних працівників про соціальну спрямованість громадських організацій. Водночас 12% обрали варіант про отримання фінансового прибутку від соціальних послуг, що засвідчує недостатнє розуміння відмінності між громадськими організаціями та комерційними установами. 16% респондентів вважають, що громадські організації мають повністю замінити державні соціальні служби, що є перебільшенням їхньої ролі, адже вони радше доповнюють державну систему підтримки. 8% опитаних обрали варіант про контроль за приватним життям громадян, що свідчить про хибне уявлення щодо призначення громадських організацій.

Відповідаючи на питання про місце громадських організацій у системі соціальної підтримки, 60% зазначили, що вони можуть бути партнерами соціальних служб у підтримці населення. Така відповідь є обґрунтованою, оскільки громадські організації не замінюють соціальні служби, а розширюють можливості допомоги через ресурси громадського сектору, волонтерів і партнерів. Разом із тим 10% вважають, що громадські організації не мають значення для соціальної роботи, що свідчить про недооцінку їхньої ролі в сучасних умовах. 18% респондентів обрали варіант, згідно з яким громадські організації повинні діяти лише після дозволу кожного соціального працівника, що демонструє нерозуміння їхньої самостійності. 2% вважають, що вони займаються виключно культурними заходами, що звужує реальний зміст діяльності громадських організацій.

Розглядаючи питання про функцію громадських організацій, найбільше пов'язану із захистом інтересів вразливих груп населення, 56% правильно обрали правозахисну функцію. Це свідчить про те, що трохи більше половини майбутніх соціальних працівників розуміють значення громадських організацій у представленні інтересів соціально вразливих категорій, захисті їхніх прав і посиленні їхнього голосу в суспільстві. Водночас 18% обрали розважальну функцію, що вказує на спрощене бачення громадської діяльності як переважно дозвілєвої. 12% визначили комерційну функцію, що є помилковим, оскільки отримання прибутку не є основним призначенням громадських організацій. 14% опитаних обрали контрольну функцію у сфері оподаткування, що не відповідає сутності діяльності громадських організацій у соціальній сфері.

На питання про соціальну проблему, яка найбільш актуалізувалася внаслідок війни та потребує участі громадських організацій, 66% відповіли, що це вимушене переміщення населення та потреба в соціальній підтримці. Вказане свідчить про достатнє усвідомлення респондентами одного з найбільш масштабних соціальних наслідків війни. Водночас 10% вказали на зменшення кількості освітніх програм дозвілля, що хоча й може бути певною проблемою, однак не відображає ключової соціальної загрози воєнного часу. 12% респондентів обрали варіант про надмірне зростання кількості розважальних закладів, що є нерелевантним до проблематики дослідження. 12% вказали на збільшення туристичної активності, що також демонструє нерозуміння специфіки соціальних проблем воєнного періоду.

Відповідаючи на питання про напрям діяльності громадських організацій, який є особливо важливим в умовах воєнного часу, 62% обрали надання гуманітарної, соціальної, психологічної та правової допомоги. Це свідчить про те, що більшість майбутніх соціальних працівників розуміє комплексний характер підтримки населення в умовах війни. Разом із тим 14% вважають, що громадські організації мають займатися виключно святковими заходами, що свідчить про звуження уявлень про їхню діяльність. 16% обрали варіант про заміну всіх державних установ, що є неправильним, оскільки громадські організації мають

партнерську, а не замінну роль. 8% вказали на обмеження доступу населення до соціальних послуг, що суперечить самій сутності громадського сектору.

Аналіз відповідей на питання про категорії населення, які найчастіше потребують підтримки громадських організацій в умовах війни, показав, що 68% правильно визначили внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, дітей, людей похилого віку та родини військовослужбовців. Такий результат свідчить про достатнє розуміння майбутніми соціальними працівниками основних груп соціального ризику в умовах воєнного часу. Водночас 8% вважають, що підтримки потребують лише економічно забезпечені громадяни, що не відповідає змісту соціальної допомоги. 12% обрали працівників комерційних підприємств, що не відображає специфіки вразливості. 12% зазначили лише осіб без громадянства, що також не охоплює реального кола отримувачів допомоги в умовах війни.

Досліджувані, відповідаючи на питання про те, чому громадські організації можуть швидко реагувати на соціальні проблеми воєнного часу, у 60% випадків зазначили, що вони є більш гнучкими, наближеними до громад і здатними залучати волонтерів та партнерів. Це свідчить про розуміння більшістю респондентів організаційних переваг громадського сектору. 16% вважають, що громадські організації завжди мають необмежені ресурси, що є помилковим, оскільки ресурсна обмеженість є однією з основних проблем їх діяльності. 14% обрали варіант, що вони не потребують жодної організації діяльності, що свідчить про недооцінку управлінської складової. 10% досліджуваних вказали, що громадські організації працюють лише з однією категорією населення, що не відповідає багатофункціональному характеру їхньої роботи.

Під час відповіді на питання про форму допомоги, найбільш характерну для гуманітарного реагування, 70% правильно обрали розподіл продуктів, ліків, одягу, засобів гігієни та інших базових ресурсів. Це один із найвищих показників у межах анкети, що свідчить про досить чітке розуміння досліджуваними практичного змісту гуманітарної підтримки. Водночас 8% вважають, що гуманітарне реагування полягає у проведенні виключно розважальних заходів, що не відповідає його сутності. 12% обрали видачу банківських кредитів, що є

непритаманним напрямом діяльності громадських організацій у кризовій соціальній підтримці. 10% досліджуваних вказали на контроль за діяльністю освітніх установ, що також не відображає характеру гуманітарної допомоги.

Відповідаючи на питання про потребу внутрішньо переміщених осіб, яка найчастіше потребує комплексної підтримки, 64% зазначили житло, матеріальну допомогу, соціальну адаптацію, правову та психологічну підтримку. Такий результат свідчить про розуміння більшістю студентів того, що проблема внутрішнього переміщення не зводиться до одноразового забезпечення речами або продуктами. Водночас 12% обрали лише участь у культурних заходах, що звужує реальні потреби ВПО. 10% вважають, що основною потребою є отримання рекламної інформації, що є нерелевантним до соціальної підтримки. 14% зазначили лише доступ до платних послуг, що свідчить про нерозуміння принципу доступності допомоги для вразливих категорій населення.

На питання про те, чому соціальні проблеми воєнного часу не можна вирішувати лише одноразовою матеріальною допомогою, 58% відповіли, що люди часто потребують тривалого супроводу, адаптації, консультування й відновлення соціальних зв'язків. Такий результат демонструє середній, але загалом достатній рівень розуміння комплексності соціальних проблем воєнного періоду. Разом із тим 14% помилково вважають, що всі соціальні проблеми зникають автоматично, що свідчить про спрощене бачення соціальної роботи. 16% обрали твердження, що матеріальна допомога взагалі не має значення, хоча насправді вона є важливою, але недостатньою. 12% зазначили, що соціальні працівники не беруть участі в підтримці населення, що не відповідає професійній ролі фахівців соціальної сфери.

Під час відповіді на питання про проблему, яка може виникати через нерівномірний розподіл допомоги між громадами, 56% правильно визначили недостатнє охоплення окремих груп населення та дублювання підтримки в інших місцях. Це свідчить, що трохи більше половини майбутніх соціальних працівників розуміють значення координації та справедливого розподілу ресурсів. Водночас 16% вважають, що нерівномірний розподіл допомоги підвищує рівень соціальної справедливості, що є логічно неправильним. 14%

обрали варіант про повне зникнення потреб у допомозі, що не відповідає реальним умовам війни. 14% зазначили зменшення ролі координації, хоча саме координація є необхідною для подолання нерівномірності соціальної підтримки.

Розглядаючи питання про потребу людей, які пережили воєнні події, 62% вказали на потребу в психологічній підтримці та відновленні відчуття безпеки. Це свідчить про те, що більшість усвідомлює психологічний вимір соціальних проблем воєнного часу. Водночас 10% обрали потребу лише в розвагах, що свідчить про поверхове розуміння стану людей, які пережили кризові події. 14% вважають, що такі люди потребують уникнення будь-якого спілкування з фахівцями, хоча підтримка може бути важливою за умови добровільності й делікатності. 14% зазначили потребу в обмеженні доступу до інформації, що неправильно, адже людям потрібна достовірна, зрозуміла й безпечна інформація.

Досліджувані, відповідаючи на питання про характеристику соціальних проблем воєнного часу, у 60% випадків зазначили, що вони мають комплексний характер і потребують співпраці державних, громадських і волонтерських структур. Вказане свідчить про достатнє розуміння міжсекторального характеру соціальної підтримки. Водночас 12% вважають, що ці проблеми є простими й не потребують взаємодії різних суб'єктів, що суперечить реальній складності воєнної ситуації. 14% обрали твердження, що вони не стосуються соціальної роботи, що вказує на недостатнє усвідомлення професійної ролі соціального працівника. 14% вважають, що такі проблеми вирішуються лише адміністративними рішеннями без участі громади, що звужує роль громадянського суспільства.

На питання про доцільну роль соціального працівника у взаємодії з громадськими організаціями 58% відповіли, що він має координувати взаємодію, оцінювати потреби клієнта та сприяти отриманню необхідної допомоги. Така відповідь свідчить про розуміння більшістю досліджуваних посередницької та координаційної функції соціального працівника. Водночас 16% вважають, що соціальний працівник має повністю передати громадським організаціям усю відповідальність за клієнта, що неправильно, оскільки професійна відповідальність не може бути механічно перекладена на інших суб'єктів. 12%

обрали варіант про заборону звертатися до громадських організацій, що суперечить принципу доступності допомоги. 14% досліджуваних вказали лише адміністративні функції без контакту з клієнтом, що звужує зміст соціальної роботи.

Відповідаючи на питання про значення співпраці соціальних служб і громадських організацій, 62% зазначили поєднання професійного соціального супроводу з додатковими ресурсами громадського сектору. Це свідчить про достатнє розуміння того, що ефективна допомога в умовах війни потребує не ізольованої діяльності, а партнерства. Водночас 14% опитаних обрали дублювання однакових дій без обміну інформацією, що фактично відображає проблему, а не правильну модель співпраці. 12% вважають, що громадські організації мають повністю замінити соціальних працівників волонтерами, що є хибним розумінням меж компетентності. 12% досліджуваних підтримали варіант про відмову від адресної допомоги, що суперечить принципам соціальної роботи.

Під час відповіді на питання про принцип передачі інформації про отримувача допомоги між соціальним працівником і громадською організацією 66% респондентів правильно обрали дотримання конфіденційності та згоди особи. Це свідчить про достатньо сформоване розуміння етичних засад взаємодії з клієнтами. Водночас 10% вважають допустимим публічне поширення всіх особистих даних, що є серйозним порушенням прав людини. 12% обрали передачу інформації без будь-яких обмежень, що також свідчить про недостатнє розуміння принципу захисту персональних даних. 12% досліджуваних вказали на ігнорування етичних норм, що демонструє наявність проблемного сегмента відповідей, який потребує подальшого освітнього опрацювання.

На питання про дію, яка сприяє ефективній координації між соціальними працівниками та громадськими організаціями, 60% обрали узгодження потреб, ресурсів, відповідальних осіб і форм допомоги. Це свідчить про те, що більшість респондентів розуміє координацію як організований процес, а не як випадковий обмін інформацією. Разом із тим 14% вважають, що ефективній координації сприяє відсутність обміну інформацією, що є неправильним і суперечить логіці партнерства. 12% респондентів обрали надання допомоги без урахування

реальних потреб, що може призводити до неефективного використання ресурсів. 14% досліджуваних зазначили відмову від співпраці з іншими суб'єктами, що свідчить про нерозуміння міжсекторальної природи допомоги в умовах війни.

Розглядаючи питання про наслідки відсутності координації між соціальними службами та громадськими організаціями, 58% правильно визначили дублювання допомоги, хаотичність дій і нерівномірне охоплення населення. Такий результат свідчить про середній рівень розуміння організаційних ризиків у сфері соціальної підтримки. Водночас 14% вважають, що відсутність координації підвищує адресність допомоги, що є логічно помилковим. 12% обрали повне вирішення всіх соціальних проблем, що свідчить про нереалістичне уявлення про соціальну взаємодію. 16% зазначили зменшення потреби у плануванні, хоча саме планування є необхідним для ефективної співпраці між різними суб'єктами допомоги.

Відповідаючи на питання про важливість дотримання етичних норм під час надання допомоги постраждалим від війни, 64% зазначили, що це необхідно для збереження гідності людини, конфіденційності й безпечного характеру допомоги. Така відповідь свідчить про досить сформоване розуміння гуманістичних засад соціальної роботи. Водночас 10% обрали варіант про обмеження доступу людей до підтримки, що суперечить етичній природі допомоги. 12% опитаних вважають, що етичні норми потрібні для ускладнення роботи громадських організацій, що свідчить про формальне або негативне сприйняття етики. 14% досліджуваних зазначили заміну соціальної підтримки формальними процедурами, що також не відповідає сутності етичної взаємодії з людьми в кризі.

На питання про проблему, яка може виникати, якщо волонтери або представники громадських організацій не розуміють меж своєї компетентності, 56% правильно відповіли, що це може призвести до надання непрофесійних порад або втручання в ситуації, які потребують фахової допомоги. Такий показник свідчить про середній рівень розуміння важливості професійних меж у суспільно корисній діяльності. 16% осіб вважають, що нерозуміння меж компетентності підвищує якість допомоги в усіх випадках, що є очевидно

помилковим. 14% респондентів обрали повне усунення ризиків для клієнта, хоча на практиці ризики можуть, навпаки, зростати. 14% зазначили зникнення потреби у соціальних працівниках, що демонструє нерозуміння професійної ролі фахівців.

Досліджувані, відповідаючи на питання про правильний підхід до роботи з людиною, яка пережила травматичні події, у 62% випадків обрали делікатність, відсутність тиску, забезпечення підтримки та за потреби направлення до фахівців. Такий результат свідчить про достатнє розуміння більшістю респондентів чутливого підходу до людей у кризових ситуаціях. Водночас 10% вважають, що людину потрібно примушувати детально розповідати про пережите, що є етично неправильним і може посилити її травматизацію. 14% обрали ігнорування емоційного стану, що свідчить про недостатню увагу до психологічного аспекту допомоги. 14% досліджуваних підтримали варіант універсальних порад без урахування ситуації, що також не відповідає принципу індивідуального підходу.

Під час відповіді на питання, що сприяє прозорості діяльності громадської організації, 60% зазначили відкриту інформацію про напрями роботи, принципи розподілу допомоги та використання ресурсів, що свідчить про розуміння більшістю досліджуваних важливості відкритості й підзвітності громадського сектору. Разом із тим 14% обрали відсутність звітності про використання ресурсів, що суперечить принципу прозорості. 12% респондентів вказали на приховування критеріїв надання допомоги, що може знижувати довіру до організації. 14% досліджуваних обрали вибіркове інформування лише окремих осіб, що також не забезпечує відкритості та рівного доступу до інформації про допомогу.

Аналіз відповідей на питання про умову адресного надання допомоги показав, що 58% правильно визначили вивчення реальних потреб людини, сім'ї або громади. Це свідчить про середній рівень розуміння того, що допомога має надаватися не формально, а з урахуванням конкретної життєвої ситуації. Водночас 16% респондентів обрали орієнтацію лише на випадкові звернення, що може призводити до нерівномірності підтримки. 12% опитаних вважають допустимим розподіл допомоги без жодних критеріїв, що суперечить принципу адресності. 14% досліджуваних зазначили ігнорування соціального становища

отримувача допомоги, що свідчить про недостатнє розуміння необхідності оцінювання потреб.

Відповідаючи на питання про проблему, яка часто обмежує можливості громадських організацій у воєнний час, 62% обрали нестачу фінансових, матеріальних, технічних і людських ресурсів. Вказане свідчить про розуміння більшістю досліджуваних того, що навіть активні громадські організації не мають необмежених можливостей і залежать від ресурсної підтримки. Водночас 10% вважають, що головною проблемою є надлишок ресурсів, що не відповідає реальним умовам війни. 14% обрали відсутність соціальних проблем, що повністю суперечить соціальній ситуації воєнного часу. 14% зазначили небажання населення отримувати будь-яку допомогу, що може траплятися в окремих випадках, але не є типовим обмеженням діяльності громадських організацій.

На питання про ризик роботи громадських організацій у прифронтових або постраждалих громадах 66% правильно вказали на загрозу безпеці працівників, волонтерів і отримувачів допомоги. Це свідчить про достатнє усвідомлення респондентами небезпечних умов, у яких може здійснюватися соціальна та гуманітарна підтримка. Водночас 8% опитаних обрали варіант про повну відсутність небезпеки, що свідчить про нерозуміння специфіки роботи в умовах війни. 12% респондентів зазначили неможливість будь-якої координації, хоча координація є складною, але необхідною. 14% досліджуваних вважають, що немає потреби у плануванні маршрутів, що є неправильним, оскільки планування в небезпечних умовах має ключове значення.

Під час відповіді на питання про умову ефективної участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем 64% респондентів обрали співпрацю із соціальними службами, органами місцевого самоврядування, волонтерами та іншими суб'єктами підтримки. Такий результат свідчить про достатнє розуміння респондентами значення партнерства та міжсекторальної взаємодії. Водночас 10% опитаних вважають ефективною ізольовану діяльність без партнерів, що суперечить потребі в координації. 12% респондентів обрали відмову від обліку потреб населення, що може призводити до неадресної допомоги. 14% підтримали

надання однакової допомоги всім без урахування ситуації, що свідчить про недостатнє розуміння індивідуального підходу.

Досліджувані, відповідаючи на питання про результат ефективної співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями, у 62% випадків зазначили підвищення адресності, комплексності та своєчасності соціальної підтримки. Це свідчить про загалом правильне розуміння практичного значення такої взаємодії. Водночас 12% вважають, що така співпраця повністю усуває потребу в соціальній роботі, що є неправильним, оскільки партнерство не скасовує професійної ролі соціального працівника. 12% обрали зменшення доступу населення до допомоги, що суперечить самій меті співпраці. 14% вказали на відмову від професійного супроводу, хоча ефективна взаємодія передбачає його збереження й посилення.

Відповідаючи на підсумкове питання про роль громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, 66% обрали твердження, що громадські організації є важливими партнерами, оскільки доповнюють державні механізми допомоги, мобілізують ресурси та підтримують вразливі групи населення. Такий результат свідчить про те, що більшість майбутніх соціальних працівників загалом правильно розуміє значення громадського сектору в умовах війни. Водночас 10% вважають, що громадські організації не мають суттєвого значення для соціальної підтримки населення, що демонструє недооцінку їхньої ролі. 12% обрали варіант, що вони повинні займатися лише культурними ініціативами, що звужує їхній реальний функціонал. 12% досліджуваних зазначили, що громадські організації не взаємодіють із соціальними службами, що суперечить сучасній практиці міжсекторальної співпраці.

Можна сформулювати три рівні розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (рис. 2.1).

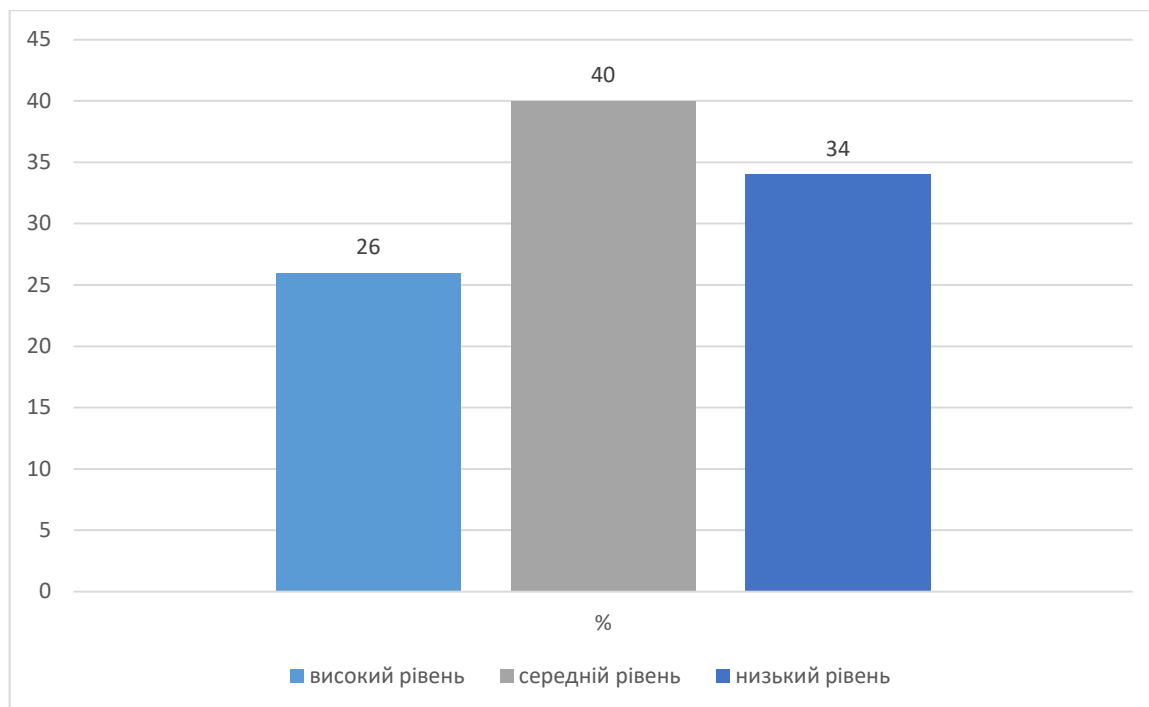

Рис. 2.1. Рівні розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, %

Високий рівень розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (26%) характеризується цілісним, глибоким і системним усвідомленням ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Соціальні працівники правильно розуміють сутність громадських організацій як добровільних, недержавних, самоврядних і неприбуткових об'єднань громадян, здатних істотно доповнювати діяльність державних соціальних інституцій. Вони чітко визначають основні напрями участі громадських організацій у воєнний період, зокрема гуманітарну, соціальну, психологічну, правову, інформаційну та координаційну підтримку населення. Для цього рівня характерне усвідомлення того, що громадські організації не замінюють соціальні служби, а виступають їхніми партнерами у забезпеченні адресної, комплексної та своєчасної допомоги. Такі соціальні працівники розуміють значення міжсекторальної взаємодії, дотримання етичних норм, конфіденційності, професійних меж, оцінювання потреб отримувачів допомоги та координації ресурсів. Вони здатні обґрунтовано визначати проблеми й ризики діяльності громадських організацій в умовах війни, а також бачити практичні шляхи підвищення ефективності співпраці з ними.

Середній рівень розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (40%) виявляється у загальному, але не завжди достатньо глибокому усвідомленні ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Соціальні працівники правильно розуміють, що громадські організації беруть участь у наданні гуманітарної, соціальної, психологічної та правової допомоги, підтримують внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, дітей, людей похилого віку, родини військовослужбовців та інші вразливі категорії населення. Водночас їх знання можуть бути фрагментарними, недостатньо систематизованими, частково спрощеними. Вони можуть правильно визначати окремі функції громадських організацій, однак не завжди повною мірою розуміють їхню самоврядність, неприбутковість, межі компетентності, значення координації з соціальними службами та ризики дублювання допомоги. Соціальні працівники потребують подальшого поглиблення знань щодо організації партнерства з громадськими організаціями, оцінювання потреб населення та забезпечення адресності допомоги.

Низький рівень розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (34%) характеризується поверховим, фрагментарним або помилковим усвідомленням участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Соціальні працівники можуть ототожнювати громадські організації з державними установами, комерційними структурами, тимчасовими неформальними групами, не розуміючи їх добровільної, недержавної, самоврядної та неприбуткової природи. Вони недостатньо усвідомлюють значення громадських організацій у підтримці вразливих категорій населення, можуть звужувати їхню роль лише до благодійної або культурно-дозвілєвої діяльності, не враховуючи соціальну, правозахисну, психологічну, інформаційну та координаційну складові. Для них характерне нерозуміння необхідності співпраці між соціальними службами та громадськими організаціями, недооцінка значення конфіденційності, етичних норм, професійних меж і адресного підходу до допомоги. Такі соціальні працівники можуть не бачити ризиків неузгодженої діяльності, дублювання

підтримки, нерівномірного розподілу ресурсів або непрофесійного втручання в кризові ситуації.

Результати опитування засвідчили, що рівень усвідомлення фахівцями участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу не можна вважати достатньо високим. Хоча більшість респондентів правильно визначає окремі напрями діяльності громадських організацій, зокрема гуманітарну допомогу, підтримку внутрішньо переміщених осіб, взаємодію з волонтерами та надання соціальної підтримки вразливим категоріям населення, їхні відповіді свідчать про переважно фрагментарне, недостатньо системне й частково спрощене розуміння проблеми. Значна частина досліджуваних не завжди чітко розмежовує функції громадських організацій, соціальних служб, волонтерських ініціатив і державних інституцій, що може ускладнювати подальшу професійну взаємодію в реальних умовах соціальної роботи.

Отже, результати анкетування засвідчили, що майбутні соціальні працівники мають лише середній рівень готовності щодо усвідомлення участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Такий рівень є недостатнім з огляду на складність сучасних соціальних викликів, спричинених війною, адже ефективна професійна діяльність соціального працівника потребує не тільки загального уявлення про роль громадських організацій, а й глибокого розуміння принципів міжсекторальної взаємодії, етичних норм, механізмів координації та практичних умов надання допомоги.

2.2. Оцінка ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу

Результати опитування майбутніх соціальних працівників дали змогу визначити загальний рівень їх розуміння участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу й виокремити низку проблем, які свідчать про недостатнє уявлення про роль громадського сектору в сучасній системі соціальної підтримки. Майбутні соціальні працівники правильно визначають очевидні напрями діяльності громадських організацій, зокрема

гуманітарну допомогу, підтримку внутрішньо переміщених осіб, допомогу дітям, людям похилого віку, особам з інвалідністю, родинам військових, однак відчують труднощі тоді, коли йдеться про більш складні аспекти.

Проведене анкетування засвідчило, що роль громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу найчастіше пов'язують із безпосереднім наданням допомоги населенню. Найкраще майбутні соціальні працівники орієнтуються у питаннях, які стосуються гуманітарного реагування, зокрема забезпечення людей продуктами харчування, ліками, одягом, засобами гігієни та іншими базовими ресурсами. Це є цілком закономірним, оскільки саме гуманітарна діяльність громадських організацій найбільш помітна у суспільному просторі в умовах війни. Водночас така ситуація виявляє першу проблему, що полягає у звуженні уявлень про роль громадських організацій переважно до матеріальної або гуманітарної допомоги. Дехто не усвідомлює, що громадські організації виконують також соціально-захисну, правозахисну, інформаційну, психологічну, комунікативну, інтеграційну й координаційну функції.

Однією з виявлених проблем є недостатнє розмежування громадських організацій, державних соціальних інституцій, волонтерських ініціатив і комерційних структур. Хоча більшість правильно визначила громадську організацію як добровільне недержавне об'єднання громадян, певна частина опитаних ототожнювала її з органом державної влади, комерційною структурою, що надає платні соціальні послуги. Це свідчить, що в майбутніх соціальних працівників не завжди достатньо сформоване розуміння інституційної природи громадських організацій, їх самоврядності, неприбутковості та незалежності від державних органів. Така прогалина є суттєвою, оскільки без чіткого розуміння статусу громадських організацій соціальний працівник може неправильно вибудовувати взаємодію з ними, перебільшувати або, навпаки, недооцінювати їхні повноваження, очікувати від них виконання функцій державних служб або не враховувати їхню автономність у прийнятті рішень.

Результати опитування виявили проблему часткового перебільшення ролі громадських організацій у системі соціальної підтримки. Частина досліджуваних обирала відповіді, які фактично передбачали повну заміну державних соціальних служб громадськими організаціями або волонтерами. Таке уявлення помилкове, оскільки громадські організації не можуть і не повинні замінювати професійну соціальну роботу, державні гарантії, соціальні служби й офіційні механізми соціального захисту. Їхня роль полягає у доповненні, посиленні та розширенні можливостей державної системи, особливо там, де потрібні гнучкість, швидкість реагування, залучення додаткових ресурсів або робота безпосередньо в громаді.

Водночас у відповідях респондентів простежується протилежна проблема – недооцінка значення громадських організацій. Частина опитаних вважала, що громадські організації не мають суттєвого значення для соціальної роботи або займаються переважно культурними чи дозвілєвими заходами. Такий підхід звужує реальний зміст їх діяльності та не відповідає умовам воєнного часу, коли громадські організації беруть участь у гуманітарному реагуванні, соціальній підтримці вразливих категорій, правовому консультуванні, психологічній допомозі, інтеграції внутрішньо переміщених осіб, підтримці родин військовослужбовців, допомозі постраждалим громадам і мобілізації ресурсів. Недооцінка громадських організацій може негативно впливати на майбутню професійну діяльність соціальних працівників.

Окремої уваги потребує проблема недостатнього розуміння комплексного характеру соціальних проблем воєнного часу. Респонденти досить добре визначали окремі категорії населення, які потребують підтримки, зокрема внутрішньо переміщених осіб, дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю, родини військовослужбовців і мешканців постраждалих громад. Проте частина досліджуваних не завжди усвідомлювала, що соціальні проблеми воєнного часу не можуть бути вирішені лише одноразовою допомогою або забезпеченням базових матеріальних потреб. Людина, яка втратила житло, роботу, звичне соціальне середовище або пережила травматичні події, потребує не тільки продуктового набору чи тимчасового прихистку, а й довготривалого

соціального супроводу, правової допомоги, психологічної підтримки, адаптації до нової громади, відновлення документів, сприяння працевлаштуванню, доступу до освіти, медицини й соціальних послуг.

Виявлені результати свідчать і про проблему недостатнього усвідомлення ролі координації між соціальними службами та громадськими організаціями. Частина респондентів правильно зазначала, що взаємодія передбачає узгодження потреб, ресурсів, відповідальних осіб і форм допомоги. Однак помітна частина опитаних обирала відповіді, які свідчать про нерозуміння наслідків неузгодженої діяльності, зокрема дублювання допомоги, хаотичності дій, нерівномірного охоплення населення або залишення окремих груп без належної підтримки. В умовах війни до допомоги одночасно залучено багато суб'єктів: соціальні служби, органи місцевого самоврядування, громадські організації, волонтери, благодійні фонди, міжнародні партнери, релігійні спільноти та неформальні ініціативи. Без належної координації їх діяльність може втрачати ефективність, навіть якщо кожен суб'єкт окремо має добрі наміри й певні ресурси.

Проблема адресності соціальної підтримки також була виявлена під час аналізу відповідей респондентів. Хоча більшість майбутніх соціальних працівників розуміє, що допомога має надаватися з урахуванням реальних потреб людини, сім'ї або громади, частина опитаних вважала допустимим розподіл допомоги без чітких критеріїв або орієнтацію лише на випадкові звернення. Такий підхід є ризикованим, оскільки в умовах обмежених ресурсів неадресна допомога може призводити до того, що підтримку отримують не ті, хто її найбільше потребує, або окремі категорії залишаються непоміченими. Для громадських організацій, які працюють у складних умовах війни, адресність є особливо важливою, адже вона дає змогу уникнути хаотичності, підвищити справедливість розподілу ресурсів і забезпечити користь для отримувачів допомоги. Соціальні працівники в цьому процесі мають відігравати важливу роль, оскільки здатні професійно оцінити потреби клієнтів і спрямувати їх до відповідних організацій.

Значущою проблемою, виявленою за результатами опитування, є недостатнє розуміння етичних аспектів співпраці з громадськими організаціями. Більшість респондентів правильно визначила необхідність дотримання конфіденційності, згоди особи та поваги до її гідності під час передачі інформації між соціальним працівником і громадською організацією. Водночас частина опитаних обрала варіанти, які передбачали публічне поширення особистих даних або передачу інформації без обмежень. Це свідчить про наявність небезпечних прогалин у розумінні етичних і правових засад соціальної роботи. В умовах війни, коли люди часто перебувають у стані вразливості, страху, втрати безпеки або залежності від допомоги, порушення конфіденційності може завдати їм додаткової шкоди, посилити недовіру до соціальних служб і громадських організацій, а також створити ризики дискримінації або повторної травматизації.

Істотною проблемою є недостатнє усвідомлення меж компетентності волонтерів і представників громадських організацій. Частина респондентів правильно зазначала, що непрофесійне втручання в складні життєві ситуації може призводити до помилок або шкоди для отримувача допомоги. Однак значна частина досліджуваних не надала цьому питанню належного значення, що свідчить про недостатнє розуміння професійних меж у громадській діяльності. В умовах війни до підтримки населення долучається багато мотивованих людей, однак не всі вони мають фахову підготовку для роботи з травмованими особами, дітьми, людьми з інвалідністю, сім'ями в кризі або особами, які пережили втрату. Саме тому соціальні працівники мають розуміти, що співпраця з громадськими організаціями повинна супроводжуватися чітким розмежуванням ролей, направленням до фахівців у складних випадках, дотриманням етичних норм і недопущенням непрофесійного втручання.

Результати опитування виявили також проблему недостатньої уваги до психологічного виміру соціальних проблем. Більшість респондентів визнає, що люди, які пережили воєнні події, потребують психологічної підтримки та відновлення відчуття безпеки, однак частина опитаних схильна спрощувати цю проблему або не враховувати необхідність делікатного підходу. У роботі з

людьми, які пережили травматичні події, не можна застосовувати тиск, примушувати до детального розповідання про пережите, ігнорувати емоційний стан або давати універсальні поради без урахування ситуації. Для громадських організацій, які часто першими контактують із постраждалими, це питання є надзвичайно важливим. Соціальні працівники мають сприяти, щоб громадські організації, волонтери та інші партнери також враховували психологічний стан отримувачів допомоги.

Важливою проблемою, яку виявило опитування, є неповне розуміння ресурсних обмежень громадських організацій. Частина респондентів правильно визначила, що діяльність громадських організацій у воєнний час часто ускладнюється нестачею фінансових, матеріальних, технічних і людських ресурсів. Однак окремі досліджувані помилково припускали, що громадські організації мають необмежені можливості або завжди можуть швидко задовольнити всі потреби населення. Таке уявлення може створювати завищені очікування щодо громадського сектору та призводити до розчарування у разі, коли організація не здатна надати необхідну допомогу в повному обсязі.

Суттєвою є проблема недостатнього врахування безпекових ризиків у діяльності громадських організацій. Більшість респондентів визнає, що робота в прифронтових або постраждалих громадах може створювати загрозу для працівників, волонтерів і отримувачів допомоги. Водночас частина опитаних обирала відповіді, які свідчать про недооцінку необхідності планування маршрутів, оцінювання ризиків і координації дій у небезпечних умовах. У воєнний час доставка гуманітарної допомоги, евакуація, а також проведення консультацій або підтримка людей у постраждалих громадах не можуть здійснюватися спонтанно, без урахування безпеки.

Результати дослідження дають змогу говорити про проблему недостатньої сформованості уявлень щодо прозорості та довіри як умов ефективної діяльності громадських організацій. Більшість респондентів правильно вказує, що прозорість передбачає відкриту інформацію про напрями роботи, принципи розподілу допомоги та використання ресурсів. Проте частина опитаних обрала варіанти, які фактично суперечать принципу відкритості,

зокрема відсутність звітності, приховування критеріїв надання допомоги, вибіркове інформування. Це свідчить про недостатнє усвідомлення того, що довіра населення і партнерів є одним із головних ресурсів громадської організації. В умовах війни, коли допомога часто пов'язана з обмеженими ресурсами та високими очікуваннями, непрозорість може призводити до конфліктів, підозр, зниження мотивації благодійників і зменшення ефективності всієї системи підтримки.

Окремою проблемою є недостатнє розуміння переходу від екстреної допомоги до довгострокової соціальної підтримки. У відповідях респондентів помітно, що гуманітарний складник громадських організацій усвідомлюється краще, ніж їх участь в адаптації, інтеграції та відновленні життєдіяльності людей і громад. Однак соціальні проблеми воєнного часу мають не тільки коротко-, а й довготривалі наслідки. Внутрішньо переміщені особи потребують не тільки першої допомоги після переїзду, а й інтеграції у громаду, доступу до роботи, освіти, соціальних послуг, медичної допомоги та психологічної підтримки. Родини військовослужбовців, ветерани, люди з інвалідністю, діти й люди похилого віку також потребують тривалих програм підтримки.

Аналіз результатів опитування свідчить, що майбутні соціальні працівники загалом визнають необхідність співпраці з громадськими організаціями, однак не завжди достатньо чітко розуміють практичні механізми такої взаємодії. Вони переважно погоджуються з тим, що співпраця дає змогу підвищити адресність, комплексність і своєчасність соціальної підтримки, однак частина респондентів демонструє нечітке розуміння ролей соціального працівника, волонтера, громадської організації та державної служби. Вказане свідчить про потребу в спеціальній підготовці майбутніх фахівців до міжсекторальної взаємодії. Соціальний працівник має не просто знати про існування громадських організацій, а вміти оцінювати потреби клієнта, добирати відповідного партнера, забезпечувати етичну передачу інформації, координувати допомогу.

Проблеми усвідомлення майбутніми соціальними працівниками ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу за результатами опитування узагальнена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Проблеми усвідомлення майбутніми соціальними
працівниками ролі громадських організацій
у вирішенні соціальних проблем воєнного часу**

Проблема	Прояв проблеми за результатами опитування	Значення для професійної підготовки соціальних працівників
Звужене розуміння ролі громадських організацій	Частина респондентів пов'язує діяльність громадських організацій з гуманітарною або матеріальною допомогою, недостатньо враховуючи їх соціально-захисну, правозахисну, психологічну, інформаційну, інтеграційну та координаційну функції	Потребує розширення знань майбутніх соціальних працівників про багатофункціональність громадських організацій у системі соціальної підтримки населення
Нечітке розмежування громадських організацій, державних установ і волонтерських ініціатив	Окремі опитані ототожнюють громадські організації з органами державної влади, комерційними структурами або тимчасовими групами допомоги	Вказує на необхідність формування чіткого розуміння інституційної природи громадських організацій, їхньої добровільності, самоврядності та неприбутковості
Перебільшення ролі громадських організацій	Частина респондентів вважає, що громадські організації можуть повністю замінити державні соціальні служби або професійну соціальну роботу.	Потребує пояснення партнерської, а не заміної ролі громадських організацій у системі соціальної підтримки населення
Недооцінка значення громадського сектору	Деякі досліджувані сприймають громадські організації як другорядні структури або пов'язують їх переважно з культурними та дозвілєвими заходами	Засвідчує потребу у формуванні розуміння громадських організацій як важливих суб'єктів вирішення соціальних проблем воєнного часу
Недостатнє розуміння комплексного характеру соціальних проблем війни	Частина респондентів схильна розглядати допомогу постраждалим переважно як одноразову матеріальну підтримку, не враховуючи потребу в соціальному супроводі, адаптації, правовій і психологічній допомозі	Потребує поглиблення знань про комплексний характер соціальних проблем воєнного часу та необхідність довготривалої підтримки населення
Недостатнє усвідомлення ролі координації	Виявлено нерозуміння того, що відсутність координації між соціальними службами,	Вказує на необхідність формування навичок міжсекторальної взаємодії та

	громадськими організаціями та волонтерами може призводити до дублювання допомоги, хаотичності дій, нерівномірного охоплення населення	координації допомоги
Проблеми з розумінням адресності допомоги	Окремі респонденти допускають можливість розподілу допомоги без чітких критеріїв або лише за випадковими зверненнями	Потребує розвитку вмінь оцінювати реальні потреби людини, сім'ї або громади та забезпечувати справедливий розподіл ресурсів
Недостатнє усвідомлення етичних засад взаємодії	Частина опитаних не повною мірою розуміє значення конфіденційності, згоди особи та захисту персональних даних під час співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями	Засвідчує необхідність посилення етичної складової професійної підготовки соціальних працівників
Нерозуміння меж компетентності учасників громадської діяльності	Деякі респонденти недостатньо усвідомлюють ризики непрофесійного втручання волонтерів або представників громадських організацій у складні життєві ситуації.	Потребує формування розуміння професійних меж, правил направлення до фахівців і відповідальності соціального працівника
Недостатня увага до психологічного виміру соціальних проблем	Частина досліджуваних спрощено розуміє потреби людей, які пережили травматичні події, і не завжди враховує необхідність делікатного підходу	Вказує на потребу в розвитку знань про психологічну підтримку, кризове реагування та особливості роботи з постраждалими від війни
Неповне розуміння ресурсних обмежень громадських організацій	Окремі респонденти мають завищені очікування щодо можливостей громадських організацій, не враховуючи нестачу фінансових, матеріальних, технічних і людських ресурсів	Потребує формування реалістичного уявлення про можливості й обмеження громадського сектору
Недооцінка безпекових ризиків	Частина опитаних недостатньо враховує ризики роботи громадських організацій у прифронтових, деокупованих або постраждалих громадах	Вказує на необхідність ознайомлення майбутніх соціальних працівників із принципами безпечної організації допомоги в умовах війни
Недостатнє розуміння значення прозорості та довіри	Окремі респонденти не повною мірою усвідомлюють, що відкритість інформації про напрями роботи, критерії розподілу допомоги та використання ресурсів є основою довіри до громадських організацій	Потребує формування уявлення про прозорість, підзвітність і репутацію як важливі умови ефективної діяльності громадського сектору
Недостатнє усвідомлення довгострокового характеру соціальної підтримки	Респонденти краще орієнтуються в екстреній гуманітарній допомозі, але не завжди пов'язують діяльність громадських організацій із	Засвідчує потребу у формуванні бачення громадських організацій як учасників не тільки кризового реагування, а й довготривалої соціальної підтримки

	тривалою адаптацією, інтеграцією та відновленням життєдіяльності людей і громад	
Недостатня практична готовність до співпраці з громадськими організаціями	Загалом респонденти визнають значення громадських організацій, однак не завжди чітко розуміють механізми взаємодії з ними у професійній діяльності соціального працівника	Підтверджує необхідність розроблення програми підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни

Отже, майбутні соціальні працівники визнають значення громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, однак їхнє розуміння цієї участі є недостатньо глибоким і системним. Найбільш вираженими проблемами є звуження ролі громадських організацій до гуманітарної допомоги, нечітке розмежування суб'єктів соціальної підтримки, недостатнє усвідомлення координації, адресності, конфіденційності, професійних меж і довгострокового характеру підтримки населення. Вказане підтверджує значну необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх соціальних працівників до ефективної співпраці з громадськими організаціями в умовах війни.

Висновки до розділу 2

1. Для проведення емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення ступеня розуміння майбутніми соціальними працівниками ролі громадських організацій у подоланні соціальних проблем, спричинених війною, розроблено анкету. Результати опитування майбутніх соціальних працівників засвідчили, що більшість респондентів загалом правильно визначає окремі напрями участі громадських організацій у соціальній підтримці населення, однак їх знання недостатньо глибокі й системні. Значна частина респондентів демонструвала фрагментарні уявлення про громадський сектор, його функції, межі компетентності, принципи координації та практичні механізми взаємодії.

2. Виокремлено основні проблеми, які виявилися у відповідях майбутніх соціальних працівників. Установлено, що громадські організації сприймаються

респондентами як важливі суб'єкти соціальної підтримки населення в умовах війни, однак їх роль часто розуміється звужено, переважно через гуманітарну або матеріальну допомогу, без достатнього врахування правозахисної, а також психологічної, інформаційної, координаційної та інтеграційної складових. Серед основних проблем виявлено нечітке розмежування громадських організацій, державних соціальних інституцій і волонтерських ініціатив, недостатнє усвідомлення комплексного характеру соціальних проблем війни, труднощі в розумінні значення координації, адресності допомоги, конфіденційності, професійних меж, ресурсних обмежень і безпекових ризиків.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ВОЄННОГО ЧАСУ

3.1. Програма підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни та її апробація

Результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження засвідчили, що в умовах війни громадські організації відіграють важливу роль у вирішенні соціальних проблем, оскільки здатні швидко реагувати на потреби населення, залучати додаткові ресурси, організовувати й надавати гуманітарну, соціальну, психологічну та правову підтримку, а також доповнювати діяльність державних і місцевих соціальних інституцій. Водночас ефективність такої діяльності значною мірою залежить від того, наскільки соціальні працівники готові до співпраці з громадським сектором, чи розуміють вони його функції, можливості, обмеження, напрями діяльності та принципи партнерської взаємодії.

Проведене опитування майбутніх соціальних працівників показало, що рівень їх усвідомлення участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу не є достатньо високим. Респонденти загалом визнають важливість громадських організацій і досить добре орієнтуються в окремих напрямках їхньої діяльності, зокрема в гуманітарній підтримці, допомозі внутрішньо переміщеним особам, дітям, людям похилого віку, особам з інвалідністю та родинам військовослужбовців. Однак водночас було виявлено низку проблем, серед яких звужене розуміння ролі громадських організацій, нечітке розмежування громадського сектору, державних соціальних інституцій і волонтерських ініціатив, недостатнє усвідомлення значення координації, адресності допомоги, конфіденційності, етичних норм, меж компетентності, ресурсних обмежень і безпекових ризиків. Це свідчить про необхідність

формування в майбутніх соціальних працівників системного й практично зорієнтованого розуміння співпраці з громадськими організаціями.

З огляду на результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження було розроблено програму підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни. Її зміст спрямовано на подолання виявлених проблем, зокрема недостатньо системного розуміння ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, нечіткого розмежування функцій громадського сектору, соціальних служб і волонтерських ініціатив, а також труднощів у розумінні координації, адресності, конфіденційності, етичних норм і меж компетентності.

Мета програми – підвищити рівень готовності майбутніх соціальних працівників до ефективної співпраці з громадськими організаціями в умовах війни шляхом формування знань про роль громадського сектору у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, розвитку практичних умінь міжсекторальної взаємодії, етичної комунікації, координації допомоги та забезпечення адресної підтримки вразливих категорій населення.

Відповідно до мети визначено такі завдання програми:

1. Поглибити знання майбутніх соціальних працівників про сутність, ознаки, функції та значення громадських організацій як суб'єктів соціальної підтримки населення.
2. Сформувати розуміння ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, зокрема у наданні гуманітарної, соціальної, психологічної, правової, інформаційної та інтеграційної допомоги.
3. Навчити майбутніх соціальних працівників розмежовувати функції громадських організацій, державних соціальних інституцій, волонтерських ініціатив, благодійних фондів та інших суб'єктів суспільно важливої діяльності.
4. Розвинути вміння визначати потреби вразливих категорій населення в умовах війни та добирати відповідні форми соціальної підтримки із залученням громадських організацій.

5. Сформувати навички координації взаємодії між соціальними службами, громадськими організаціями, волонтерами, органами місцевого самоврядування та іншими партнерами.

6. Поглибити розуміння морально-етичних засад співпраці з громадськими організаціями, зокрема принципів конфіденційності, добровільності, поваги до гідності людини, недискримінації та захисту персональних даних.

7. Ознайомити майбутніх соціальних працівників із ризиками й обмеженнями діяльності громадських організацій у воєнний час, зокрема ресурсними, безпековими, організаційними та професійними труднощами.

8. Розвинути здатність майбутніх соціальних працівників оцінювати ефективність співпраці з громадськими організаціями, визначати проблеми взаємодії та пропонувати шляхи їх подолання.

9. Сприяти формуванню практичної готовності до побудови партнерських відносин із громадським сектором у процесі вирішення соціальних проблем воєнного часу.

Зміст занять програми підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни наведено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Програма підвищення готовності майбутніх соціальних працівників
до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни**

Тема заняття	Мета заняття	Вправи та ігри
Заняття 1. Громадські організації як партнери соціального працівника	Сформувати уявлення про сутність громадських організацій, їхні функції, можливості та місце в системі соціальної підтримки населення в умовах війни.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Асоціативне коло: громадська організація»; міні-гра «Міфи і факти про громадські організації»; вправа «Хто є хто в системі допомоги?»; робота в групах «Функції громадських організацій»; рефлексивна вправа «Що нового я зрозумів/зрозуміла?»
Заняття 2. Соціальні проблеми воєнного часу і потреби населення	Поглибити розуміння основних соціальних проблем, спричинених війною, та навчити визначати потреби різних категорій населення.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Карта соціальних проблем війни»; кейс-аналіз «Сім'я в складних життєвих обставинах»; гра «Піраміда потреб клієнта»; вправа «Вразливі групи: хто потребує підтримки?»;

		групове обговорення «Одноразова допомога чи тривалий супровід?»
Заняття 3. Напрями діяльності громадських організацій в умовах війни	Ознайомити учасників із ключовими напрямками роботи громадських організацій: гуманітарною, соціальною, психологічною, правовою, інформаційною та інтеграційною підтримкою.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Напрями допомоги»; гра «Знайди відповідну організацію»; робота в малих групах «Від проблеми до послуги»; вправа «Ланцюг підтримки клієнта»; міні-кейс «Куди направити людину?»
Заняття 4. Взаємодія соціального працівника з громадськими організаціями	Сформувати розуміння принципів партнерства між соціальними працівниками, громадськими організаціями, волонтерами та іншими суб'єктами допомоги.	Тренінгові ігри та вправи: рольова гра «Соціальний працівник – громадська організація – клієнт»; вправа «Партнерська мережа громади»; гра «Координаційна нарада»; вправа «Розподіл ролей у допомозі»; обговорення «Що заважає співпраці?»
Заняття 5. Координація допомоги та запобігання дублюванню підтримки	Навчити учасників узгоджувати потреби, ресурси, відповідальних осіб і форми допомоги для забезпечення адресної та ефективної підтримки населення.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Карта ресурсів громади»; командна гра «Не продублюй допомогу»; кейс «Одна сім'я – багато помічників»; вправа «Алгоритм координації»; групова робота «План спільних дій»
Заняття 6. Етичні засади співпраці з громадськими організаціями	Сформувати розуміння значення конфіденційності, добровільності, поваги до гідності людини, недискримінації та захисту персональних даних у взаємодії з громадськими організаціями.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Етична дилема»; рольова гра «Передача інформації про клієнта»; міні-гра «Можна / не можна»; аналіз ситуацій «Порушення конфіденційності»; рефлексивна вправа «Гідність людини в центрі допомоги»
Заняття 7. Межі компетентності та направлення до фахівців	Навчити майбутніх соціальних працівників розрізняти повноваження соціальних служб, громадських організацій, волонтерів, психологів, юристів та інших фахівців.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Межі моєї ролі»; гра «Хто має діяти?»; кейс-аналіз «Коли потрібен фахівець?»; вправа «Маршрут направлення»; групове завдання «Безпечна допомога без шкоди»
Заняття 8. Робота з людьми, які пережили воєнні події	Розвинути розуміння особливостей взаємодії з людьми, які пережили втрату, вимушене переміщення, небезпеку, психологічне напруження або інші травматичні події.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Чутливе спілкування»; рольова гра «Перша розмова з клієнтом»; вправа «Фрази підтримки і фрази ризику»; кейс «Внутрішньо переміщена особа потребує допомоги»; рефлексія «Як не нашкодити?»
Заняття 9. Ресурси та обмеження громадських організацій	Сформувати реалістичне уявлення про можливості, ресурси, труднощі й обмеження громадських організацій у воєнний час.	Тренінгові ігри та вправи: вправа «Ресурси і бар'єри»; гра «Обмежений бюджет»; кейс «Потреб багато – ресурсів мало»; групова робота «Пошук партнерів»; вправа «Пріоритети допомоги»
Заняття 10. Модель ефективної співпраці з	Узагальнити набуті знання й уміння та сформувати модель ефективної співпраці	Тренінгові ігри та вправи: ділова гра «Міжсекторальна команда допомоги»; вправа «Модель співпраці»;

соціальними працівниками	соціальних працівників із громадськими організаціями в умовах війни.	презентація групових проєктів «План підтримки громади»; вправа «Мій професійний алгоритм взаємодії»; підсумкова рефлексія «Що я беру в практику?»
--------------------------	--	---

Програма підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни передбачає реалізацію у формі соціально-психологічного тренінгу, оскільки така форма роботи дає змогу поєднати засвоєння теоретичних знань із формуванням практичних умінь, необхідних для професійної діяльності в кризових умовах. Такий формат доцільний з огляду на те, що готовність до співпраці з громадськими організаціями не може формуватися лише через лекційне подання матеріалу, адже вона передбачає розвиток комунікативних навичок, уміння працювати в команді, аналізувати соціальні ситуації, визначати потреби клієнтів, а також координувати допомогу та приймати рішення в умовах невизначеності.

В основі розвивальної програми підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни покладено тренінгові заняття, які забезпечують активну участь здобувачів освіти в процесі засвоєння знань, формування практичних умінь і розвитку професійно важливих якостей. Такий формат є доцільним, оскільки співпраця з громадськими організаціями потребує не тільки теоретичного розуміння їхньої ролі у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, а й уміння взаємодіяти, домовлятися, координувати допомогу, аналізувати потреби клієнтів, працювати в команді та приймати рішення в складних соціальних ситуаціях.

Кожне тренінгове заняття має чітку структуру, що включає організаційну, основну та підсумкову частини. Організаційна частина спрямована на створення сприятливої психологічної атмосфери, налаштування учасників на роботу, актуалізацію теми заняття, визначення очікувань, правил групової взаємодії та мотивацію до активної участі. На цьому етапі можуть використовуватися короткі вправи на знайомство, активізацію уваги, формування довіри, створення позитивного емоційного настрою та включення учасників у проблематику заняття. Організаційна частина є важливою, оскільки

саме вона допомагає сформувати безпечний простір для обговорення складних питань, пов'язаних із війною, соціальними проблемами, вразливістю населення та професійною відповідальністю соціального працівника.

Основна частина заняття передбачає безпосереднє опрацювання змісту теми за допомогою інтерактивних методів, зокрема рольових і ділових ігор, аналізу кейсів, групових дискусій, вправ на командну взаємодію, моделювання професійних ситуацій, роботи в малих групах і практичних завдань. Саме в цій частині учасники поглиблюють знання про діяльність громадських організацій, вчаться визначати потреби отримувачів допомоги, розмежовувати функції соціальних служб і громадського сектору, дотримуватися етичних норм, координувати ресурси та будувати партнерські відносини.

Підсумкова частина заняття спрямована на узагальнення отриманого досвіду, рефлексію, обговорення труднощів, визначення практичної значущості засвоєного матеріалу та формулювання висновків. Завдяки такій структурі тренінгові заняття забезпечують послідовне поєднання мотивації, практичного опрацювання матеріалу й усвідомлення результатів навчання.

Заняття програми побудовані на використанні інтерактивних методів навчання, зокрема рольових і ділових ігор, групових дискусій, аналізу практичних ситуацій, вправ на командну взаємодію, міні-кейсів, моделювання професійних рішень і рефлексивних завдань. Ігри та вправи спрямовані на те, щоб учасники не тільки засвоїли інформацію про роль громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, а й навчилися застосовувати ці знання у змодельованих професійних ситуаціях. Увага приділяється вправам, які допомагають розмежовувати функції соціального працівника, громадської організації, волонтера, інших суб'єктів, визначати межі компетентності, будувати партнерську взаємодію, а також дотримуватися конфіденційності, оцінювати потреби отримувачів допомоги та координувати ресурси громади.

Реалізація програми у формі соціально-психологічного тренінгу також дає змогу забезпечити особистісне включення учасників у процес професійного становлення, оскільки майбутні соціальні працівники мають можливість не тільки отримувати знання, а й осмислювати власні уявлення, установки,

труднощі та готовність до взаємодії з громадським сектором. Через участь у тренінгових вправах і групових обговореннях вони вчаться аналізувати складні ситуації, бачити проблему з позиції різних суб'єктів допомоги, знаходити конструктивні способи співпраці та оцінювати наслідки професійних рішень. Вказане сприяє розвитку відповідальності, емпатії, комунікативної культури, здатності до партнерства й усвідомлення значення громадських організацій як важливих учасників вирішення соціальних проблем в умовах війни.

Охарактеризуємо особливості проведення заняття «Громадські організації як партнери соціального працівника», методика якого передбачала послідовне проходження трьох основних етапів: організаційного, основного, підсумкового. На організаційному етапі було створено сприятливу психологічну атмосферу, необхідну для активної участі майбутніх соціальних працівників у роботі групи. Заняття розпочалося з вступного слова ведучого, у якому було окреслено тему, мету та очікувані результати роботи. Учасникам запропоновано налаштуватися на взаємодію, пригадати власні уявлення про громадські організації та їх роль у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Для активізації групи використано вправу на встановлення контакту, під час якої учасники висловлювали асоціації до поняття «громадська організація» та коротко пояснювали, з якими формами допомоги вони пов'язують діяльність громадського сектору в умовах війни.

Після створення робочої атмосфери проведено актуалізацію попереднього досвіду та знань учасників. Майбутнім соціальним працівникам запропоновано обговорити, які соціальні проблеми, на їх думку, найбільше загострилися внаслідок війни та які суб'єкти можуть бути залучені до їх вирішення. У процесі групового обговорення учасники називали такі проблеми, як вимушене переміщення населення, втрата житла, погіршення матеріального становища, психологічне виснаження, потреба в гуманітарній допомозі, підтримці дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та родин військовослужбовців. Ведучий спрямовував дискусію так, щоб учасники поступово дійшли висновку про необхідність співпраці соціальних працівників

із громадськими організаціями, волонтерами, соціальними службами та органами місцевого самоврядування.

Основна частина заняття спрямована на практичне опрацювання теми через інтерактивні вправи, рольові завдання та аналіз ситуацій. Учасники працювали в малих групах, аналізуючи змодельовані кейси, у яких люди або сім'ї, постраждалі від війни, потребували різних видів допомоги. Кожна група мала визначити основну соціальну проблему, потреби клієнта, можливі ресурси громади та громадські організації, які доцільно залучити до підтримки. Особлива увага приділялася тому, щоб майбутні соціальні працівники не обмежували допомогу лише гуманітарною підтримкою, а враховували потребу в соціальному супроводі, психологічній допомозі, правовому консультуванні, адаптації та направленні до відповідних фахівців. Учасники вчилися бачити громадські організації як партнерів у комплексному вирішенні соціальних проблем.

У ході заняття використано рольову гру, у якій моделювалася взаємодія між соціальним працівником, представником громадської організації та отримувачем допомоги. Один учасник виконував роль соціального працівника, другий – представника громадської організації, третій – клієнта, який перебуває у складних життєвих обставинах. Завдання полягало в тому, щоб з'ясувати потреби клієнта, узгодити можливості допомоги, дотриматися принципів конфіденційності, не порушити меж компетентності та визначити подальший маршрут підтримки. Після виконання гри проводилося обговорення, учасники аналізували, що вдалося, які труднощі виникли, чи була допомога адресною, чи правильно розподілено ролі між соціальним працівником і громадською організацією, а також яких помилок потрібно уникати в реальній практиці.

Підсумкова частина заняття була присвячена рефлексії та узагальненню отриманого досвіду. Учасникам було запропоновано відповісти на запитання про те, що нового вони зрозуміли щодо ролі громадських організацій, які навички взаємодії виявилися для них найбільш важливими та як отримані знання можуть бути використані в майбутній професійній діяльності. У процесі обговорення зазначали, що співпраця з громадськими організаціями потребує

чіткого розуміння функцій кожного суб'єкта допомоги, координації дій, дотримання етичних норм, конфіденційності та орієнтації на реальні потреби людини. Наприкінці заняття зроблено висновок, що громадські організації є важливими партнерами соціального працівника в умовах війни, а ефективність співпраці залежить від професійної підготовки, комунікативної культури, здатності до командної взаємодії та готовності діяти в інтересах отримувача допомоги.

За аналогічною методикою було проведено й інші заняття програми, кожне з яких включало організаційну, основну й підсумкову частини. На початку кожного заняття здійснювалося налаштування учасників на роботу, актуалізація попередніх знань і визначення очікувань щодо теми, після чого в основній частині використовувалися тренінгові вправи, рольові та ділові ігри, аналіз практичних ситуацій, групові дискусії, робота в малих групах і моделювання професійної взаємодії соціального працівника з громадськими організаціями. Під час занять учасники послідовно опрацьовували питання соціальних проблем воєнного часу, напрямів діяльності громадських організацій, координації допомоги, етичних засад співпраці, меж компетентності, роботи з людьми, які пережили воєнні події, а також ресурсів і обмежень громадського сектору. Завершувалося кожне заняття рефлексією, узагальненням отриманого досвіду та визначенням можливостей застосування набутих знань і вмінь.

Програму підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни було апробовано в освітньому процесі зі здобувачами спеціальності «Соціальна робота». Апробація передбачала проведення тренінгових занять, виконання практичних вправ, аналіз проблемних ситуацій, рольові ігри, групові обговорення та рефлексивні завдання, спрямовані на поглиблення розуміння ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу.

У процесі реалізації програми учасники мали змогу засвоїти теоретичний матеріал, відпрацювати практичні навички взаємодії з громадськими організаціями, зокрема визначення потреб отримувачів допомоги, координації

ресурсів, дотримання конфіденційності, розмежування функцій різних суб'єктів підтримки та побудови партнерської співпраці (рис. 3.2).

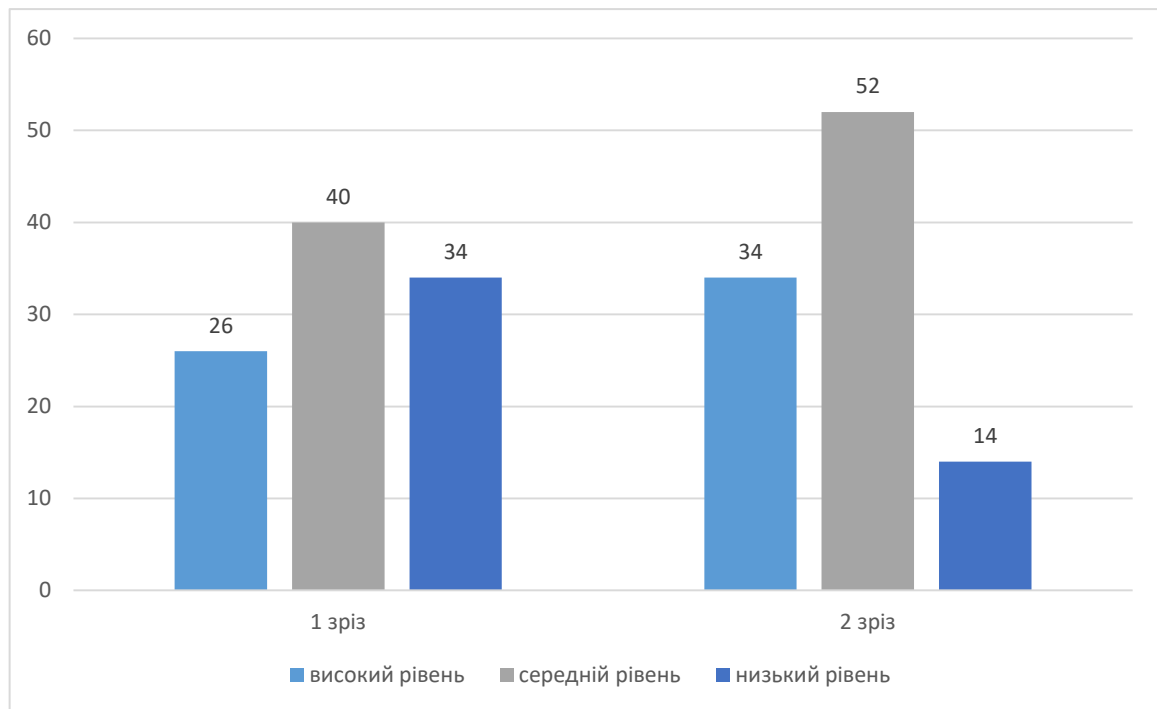

Рис. 3.1. Рівні розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, %

Високий рівень розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (34%, було 26%) характеризується цілісним, системним усвідомленням ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Середній рівень розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (14%, було 34%) виявляється у загальному, але не завжди достатньо глибокому усвідомленні ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Низький рівень розуміння соціальними працівниками участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу (26%, було 26%) характеризується фрагментарним або помилковим усвідомленням участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу.

Отож результати апробації засвідчили ефективність розробленої програми, оскільки після її реалізації в учасників спостерігалось підвищення рівня обізнаності щодо сутності, функцій та напрямів діяльності громадських

організацій в умовах війни. Майбутні соціальні працівники почали більш чітко розмежовувати роль громадських організацій, соціальних служб, волонтерських ініціатив і благодійних фондів, краще усвідомлювати значення координації, адресності допомоги, етичних норм, професійних меж і міжсекторальної взаємодії. Особливо помітними були зміни у здатності учасників аналізувати соціальні проблеми воєнного часу не тільки як потребу в матеріальній допомозі, а як комплексні ситуації, що потребують соціального супроводу, психологічної підтримки, правового консультування та залучення ресурсів громади.

Отже, апробація програми підтвердила її практичну значущість для професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, сприяла формуванню більш системного уявлення про громадські організації як важливих партнерів у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, розвитку практичних умінь взаємодії з громадським сектором і підвищенню готовності до роботи в умовах кризового суспільства. Ефективність програми виявилася в тому, що учасники стали краще розуміти не тільки можливості громадських організацій, а й ризики, обмеження, умови результативної співпраці, що є важливою передумовою для майбутньої професійної діяльності соціального працівника в умовах війни.

3.2. Практичні рекомендації щодо підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в умовах війни

В умовах війни співпраця соціальних працівників із громадськими організаціями набуває значення, оскільки соціальні проблеми населення стають більш складними, багатовимірними та такими, що потребують швидкого й комплексного реагування. Державні та місцеві соціальні служби не завжди можуть самотійно охопити всі категорії громадян, які потребують підтримки, тому громадські організації є важливими партнерами у наданні гуманітарної, соціальної, психологічної, правової та інформаційної допомоги. Їх участь дає

змогу залучати ресурси, оперативніше реагувати на потреби населення, підтримувати вразливі групи та посилювати соціальну стійкість громад.

Необхідність розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в умовах війни зумовлена результатами теоретичного й емпіричного дослідження, які засвідчили, що майбутні фахівці не завжди чітко розуміють механізми ефективної взаємодії з громадськими організаціями. Виявлено також проблеми, пов'язані з нечітким розмежуванням функцій різних суб'єктів допомоги, недостатнім усвідомленням значення координації, адресності, конфіденційності, етичних норм, професійних меж, ресурсних обмежень і безпекових ризиків.

Охарактеризуємо практичні рекомендації щодо підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в умовах війни.

1. Чітко визначати роль громадських організацій у системі соціальної підтримки. Соціальним працівникам доцільно розглядати громадські організації не як заміну державним соціальним службам, а як важливих партнерів, які доповнюють їхню діяльність. Таке розуміння дає змогу уникати завищених очікувань і водночас ефективно використовувати ресурси громадського сектору.

2. Розмежовувати функції соціальних служб, громадських організацій і волонтерських ініціатив. У процесі співпраці важливо чітко усвідомлювати, хто відповідає за соціальний супровід, хто надає гуманітарну допомогу, хто забезпечує психологічну чи правову підтримку, а хто виконує волонтерські завдання, що підвищує організованість допомоги.

3. Регулярно вивчати потреби отримувачів допомоги. Так, перед залученням громадських організацій соціальний працівник має оцінити реальні потреби людини, сім'ї або громади. Вказане забезпечує адресність підтримки та допомагає спрямовувати ресурси саме туди, де вони найбільш необхідні.

4. Налагоджувати постійну комунікацію з громадськими організаціями. Ефективна співпраця неможлива без регулярного обміну інформацією,

узгодження дій і підтримання робочих контактів. Соціальним працівникам варто мати актуальний перелік громадських організацій, їхніх напрямів роботи, контактних осіб і доступних ресурсів.

5. Дотримуватися принципу конфіденційності. Під час передачі інформації про отримувача допомоги громадській організації необхідно забезпечувати згоду особи та захист її персональних даних. Це є важливою умовою етичної взаємодії, довіри клієнта й безпечного характеру соціальної підтримки.

6. Забезпечувати координацію дій між усіма суб'єктами допомоги. Так, соціальний працівник має сприяти узгодженню діяльності соціальних служб, громадських організацій, волонтерів, благодійних фондів і місцевої влади. Координація діяльності соціальних служб та інших установ допомагає уникнути хаотичності, дублювання підтримки та нерівномірного розподілу ресурсів.

7. Враховувати ресурсні можливості й обмеження громадських організацій. Громадські організації не завжди мають достатню кількість фінансових, матеріальних, технічних або людських ресурсів. Тому соціальним працівникам варто реалістично оцінювати їх можливості та не покладати на них завдання, які виходять за межі їхньої спроможності.

8. Дотримуватися меж професійної компетентності. Соціальний працівник має розуміти, які завдання можуть виконувати представники громадських організацій або волонтери, а які потребують залучення фахівців. Особливо це стосується роботи з травмованими людьми, дітьми, особами з інвалідністю та сім'ями у кризових ситуаціях.

9. Використовувати механізм направлення до відповідних фахівців. Якщо потреби отримувача допомоги виходять за межі можливостей конкретної громадської організації, соціальний працівник має забезпечити направлення до психолога, юриста, медичного працівника, центру соціальних служб або іншої спеціалізованої структури, що підвищує якість і безпечність допомоги.

10. Забезпечувати адресність і справедливість розподілу допомоги. Так, соціальні працівники мають сприяти тому, щоб допомога надавалася відповідно

до реальних потреб, а не випадково або за принципом доступності. Особливу увагу слід приділяти тим групам, які мають обмежений доступ до ресурсів через віддаленість, небезпеку або соціальну ізоляцію.

11. Враховувати психологічний стан людей, які постраждали від війни. У взаємодії з отримувачами допомоги необхідно використовувати делікатний підхід. Соціальний працівник має уникати тиску, поважати емоційний стан людини та за потреби залучати фахівців із психологічної підтримки.

12. Дбати про безпеку під час організації допомоги. У воєнних умовах будь-яка діяльність із надання підтримки має враховувати безпекову ситуацію, особливо у прифронтових або постраждалих громадах. Соціальним працівникам слід узгоджувати маршрути, час, формат допомоги та можливі ризики з відповідними службами й партнерами.

13. Підтримувати прозорість і довіру у співпраці. Соціальні працівники мають орієнтуватися на співпрацю з тими громадськими організаціями, які відкрито інформують про напрями роботи, критерії надання допомоги та використання ресурсів. Прозорість сприяє довірі до громадських організацій з боку населення, партнерів і громади.

14. Сприяти переходу від екстреної допомоги до довгострокової підтримки. Допомога в умовах війни не повинна обмежуватися лише продуктами чи речами першої необхідності. Соціальним працівникам варто разом із громадськими організаціями планувати довготривалу підтримку, спрямовану на адаптацію, інтеграцію, відновлення соціальних зв'язків і самостійності людини.

15. Постійно підвищувати власну готовність до міжсекторальної взаємодії. Соціальним працівникам необхідно брати участь у тренінгах, семінарах, супервізіях і професійних обговореннях, присвячених співпраці з громадськими організаціями, що дає змогу поглиблювати знання, удосконалювати практичні навички та ефективніше діяти в умовах воєнного часу.

Отже, підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в умовах війни потребує системного підходу, що

поєднує чітке розуміння ролей різних суб'єктів допомоги, координацію дій, етичну взаємодію, адресність підтримки, урахування ресурсних і безпекових обмежень та орієнтацію на реальні потреби населення. Запропоновані рекомендації можуть бути використані у практичній діяльності соціальних працівників, професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери, роботі соціальних служб і громадських організацій, оскільки вони спрямовані на посилення партнерства, підвищення якості допомоги та забезпечення більш комплексного вирішення соціальних проблем воєнного часу.

Висновки до розділу 3

1. Майбутні соціальні працівники потребують поглиблення знань про роль громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, а також формування навичок міжсекторальної взаємодії, координації допомоги, дотримання морально-етичних норм, конфіденційності, адресності підтримки, розмежування функцій різних суб'єктів соціальної допомоги. Розроблена програма була реалізована у формі соціально-психологічного тренінгу, що передбачав проведення тренінгових занять, рольових і ділових ігор, практичних вправ, аналізу кейсів, групових дискусій і рефлексивних завдань. Апробація програми засвідчила її ефективність, оскільки після участі в заняттях майбутні соціальні працівники продемонстрували розуміння сутності, функцій і напрямів діяльності громадських організацій, краще усвідомили значення партнерства з громадським сектором і підвищили готовність до практичної співпраці.

2. Сформульовано прикладні рекомендації, спрямовані на вдосконалення професійної взаємодії соціальних працівників із громадським сектором у процесі вирішення соціальних проблем воєнного часу. З'ясовано, що ефективна співпраця потребує чіткого розуміння ролі громадських організацій як партнерів соціальних служб, розмежування функцій між різними суб'єктами допомоги, регулярного вивчення потреб отримувачів підтримки, а також налагодження комунікації, дотримання конфіденційності, координації дій, урахування ресурсних і безпекових обмежень, забезпечення адресності й

довготривалого характеру допомоги. Запропоновані рекомендації мають практичне значення для соціальних працівників, майбутніх фахівців соціальної сфери, центрів соціальних служб, громадських організацій і волонтерських ініціатив, оскільки вони спрямовані на підвищення якості соціальної підтримки.

ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу дало змогу розробити програму підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни, а також зробити такі висновки.

1. Розкрито поняття, сутність та значення громадських організацій як важливого інституту громадянського суспільства і суб'єкта соціальної підтримки населення. Встановлено, що громадські організації – добровільні, недержавні, самоврядні та переважно неприбуткові об'єднання громадян, діяльність яких спрямована на реалізацію спільних інтересів, захист прав людини, підтримку вразливих категорій населення та вирішення суспільно значущих проблем. Їх суть полягає у поєднанні громадянської ініціативи, соціальної відповідальності, організаційної самостійності та практичної спрямованості на допомогу людині, сім'ї й громаді. З'ясовано, що громадські організації виконують соціально-захисну, правозахисну, комунікативну, мобілізаційну, а також просвітницьку, інтеграційну та координаційну функції, завдяки чому доповнюють діяльність державних соціальних інституцій та сприяють формуванню й розвитку громадянської активності, соціальної згуртованості та взаємодопомоги.

2. Охарактеризовано основні чинники та умови діяльності громадських організацій в умовах війни. Визначено, що воєнний час істотно змінює зміст, напрями та форми роботи громадських організацій, оскільки різко зростає кількість соціальних проблем, розширюється коло вразливих категорій населення, загострюються гуманітарні потреби, посилюється навантаження на державні й місцеві соціальні інституції та виникає потреба в оперативній і адресній підтримці. Діяльність громадських організацій у таких умовах ускладнюється нестачею фінансових, матеріальних і технічних ресурсів, безпековими ризиками, недостатньою координацією між суб'єктами допомоги, складністю дотримання правових вимог, психологічним виснаженням працівників і волонтерів, а також нерівномірним доступом населення до підтримки. Водночас саме ці умови посилюють суспільну значущість

громадських організацій як гнучких, мобільних і наближених до потреб громади суб'єктів соціальної допомоги.

3. Організовано і проведено емпіричне дослідження щодо ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, проаналізовано результати опитування майбутніх соціальних працівників щодо ефективності, напрямів і проблем взаємодії з громадськими організаціями в умовах війни. Для цього було розроблено анкету закритого типу, спрямовану на виявлення знань і розуміння респондентами сутності громадських організацій, напрямів їхньої діяльності, потреб населення, принципів координації, етичних засад і ризиків співпраці. Результати опитування майбутніх соціальних працівників засвідчили переважно середній рівень їх готовності до усвідомлення участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Виявлено, що респонденти загалом визнають значення громадських організацій, однак їхнє розуміння часто проявляється у звуженні ролі громадського сектору до надання і розподілу гуманітарної допомоги, нечіткому розмежуванні функцій різних суб'єктів підтримки, недостатньому усвідомленні координації, адресності, конфіденційності, професійних меж, ресурсних обмежень і безпекових ризиків.

4. Розроблено та апробовано програму підвищення готовності майбутніх соціальних працівників до співпраці з громадськими організаціями в умовах війни. Програма була реалізована у формі соціально-психологічного тренінгу, основу якого становили тренінгові заняття, рольові й ділові ігри, практичні вправи, аналіз кейсів, групові дискусії, моделювання професійних ситуацій і рефлексивні завдання. Її зміст спрямовано на поглиблення знань про громадські організації, формування навичок міжсекторальної взаємодії, координації допомоги, оцінювання потреб отримувачів підтримки, дотримання етичних норм, конфіденційності, адресності та розмежування професійних функцій. Апробація програми засвідчила її ефективність, оскільки після участі в заняттях майбутні соціальні працівники продемонстрували більш системне розуміння ролі громадських організацій, краще усвідомили значення партнерства з громадським сектором і підвищили готовність до практичної співпраці в умовах війни.

5. Сформульовано практичні рекомендації щодо підвищення ефективності співпраці соціальних працівників із громадськими організаціями в контексті вирішення соціальних проблем воєнного часу. Визначено, що така співпраця має ґрунтуватися на розумінні ролей різних суб'єктів допомоги, розмежуванні функцій соціальних служб, громадських організацій і волонтерських ініціатив, регулярному вивченні потреб отримувачів підтримки, налагодженні постійної комунікації, дотриманні конфіденційності, координації дій, урахуванні ресурсних і безпекових обмежень, а також забезпеченні адресності й довготривалого характеру допомоги. Запропоновані рекомендації мають практичне значення для соціальних працівників, майбутніх фахівців соціальної сфери, центрів соціальних служб, громадських організацій і волонтерських ініціатив, оскільки вони спрямовані на посилення партнерства, підвищення якості соціальної підтримки та забезпечення більш ефективного вирішення соціальних проблем воєнного часу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленому вивченні механізмів міжсекторальної взаємодії соціальних працівників, громадських організацій, волонтерських ініціатив і органів місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності соціальної підтримки населення в умовах війни та післявоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми формування ціннісно-моральних орієнтацій студентів як детермінанта освітньої діяльності закладів фахової передвищої освіти : збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції / за ред. Ю. В. Ївженка. Київ : Четверта хвиля, 2020. 160 с.
2. Андрусак Т. Громадські організації в Україні: правові основи створення та діяльності. *Громадські ініціативи*. 2018. №7. С. 6–9.
3. Аніщук В. Форми правового забезпечення діяльності громадських об'єднань в Україні. *Право України*. 2020. № 2. С. 95–97.

4. Багній М., Яцків Т. Державна реєстрація громадських об'єднань та благодійних організацій: практичний посібник. Львів, 2014. 176 с.
5. Бажановська О.В. Загальнолюдські цінності в контексті громадянського виховання учнів середньої школи : дис. ... канд. пед. наук. Черкаси, 2020. 248 с.
6. Базиленко А. Психологічні чинники формування соціальної активності студентської молоді (на прикладі студентського самоврядування): дис. ... канд. псих. наук. Київ, 2018. 305 с.
7. Бенъ О. Громадські організації: концептуалізація поняття, функції, класифікація.
URL:http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnu_sociology/2008_02/Ben'.pdf
8. Бех І.Д. Психолого-педагогічні проблеми виховання в молоді громадянськості. *Громадянське виховання молоді в умовах трансформації суспільства*. Черкаси, 2018. №6. С. 12-19.
9. Богомаз К. Громадсько-політичні рухи та партії в Україні. Одеса: Апостроф, 2013. 181 с.
10. Боришевський М. Й. Розвиток громадянської спрямованості особистості : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 284 с.
11. Буздуган Я. Роль громадського контролю в управлінні соціально-економічним розвитком суспільства. *Віче*. 2012. № 7. С. 14–16.
12. Вайнілович Н. А. Чинники формування мотивації людини до здійснення волонтерської діяльності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 2 (14). С. 53–59.
13. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи : теорія та практика : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2008. 134 с.
14. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.
15. Вербицька П. В. Громадянське виховання учнівської молоді : сучасні аспекти розвитку : монографія. Київ : Генеза, 2019. 384 с.

16. Взаємодія органів освіти та громадських організацій щодо професійного становлення молоді : наук.-метод. зб. / упоряд. : Ю. Ївженко, О. Удалова. Київ : Четверта хвиля, 2019. 96 с.
17. Виховання громадянина : психолого-педагогічний та народознавчий аспекти : навчально-методичний посібник / уклад. П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, І. Н. Косарева, Л. В. Крицька. Київ : ІЗМН, 2007. 252 с.
18. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. URL : https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/Vpliv%20війни%20на%20молодь%20в%20Україні.2023.pdf.
19. Волянська О.В., Ніколаєвська А.М. Соціальна психологія : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. 160 с.
- 19а. Гірняк А.Н. Модульно-розвивальний навчальний комплекс як психодидактичний інструмент налагодження освітньої взаємодії. *Методологія і психологія гуманітарного пізнання. До 25-річчя наукової школи професора А. В. Фурмана* : кол. моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. С. 902–979.
20. Головенько В. А. Молоде покоління України в алгоритмі суспільних процесів. *Український соціум*. 2020. № 2. С. 20–34.
21. Голуб В. Л. Основні аспекти взаємовідносин держави та суспільства у сфері волонтерської діяльності: європейський та вітчизняний досвід. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 3. С. 12–20.
22. Громадські об'єднання: їх роль у суспільно-політичному і соціально-економічному житті країни / Джос Ф.Х., Гончарук Н.Б., Каденюк О.С., Коломієць С.С., Кропивко О.М. Київ: ВПОЛ, 2017. 194 с.
23. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / за ред. В. П. Бега. Київ : НПУ імені М. Драгоманова, 2021. 680 с.
24. Громадські організації: їх роль у суспільно-політичному житті України (довідково-статистичний матеріал) / Джос Ф.Х., Гончарук Н.Б., Каденюк О.С., Коломієць С.С., Кропивко О.М. Київ: МФА, 2017. 48 с.

- 25.Грудницька С. Щодо питання про напрями розвитку законодавства про громадські об'єднання. *Право України*. 2021. №11. С. 40–42.
- 26.Гулевська-Черниш А. Молодіжна організація як суб'єкт соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. Луганськ: ЛНУ. 2007. №1. С. 23-24.
- 27.Дейчаківський М. Третій сектор в Україні та організації, що розбудовують його інфраструктуру. Київ: Наш час, 2016. 65 с.
- 28.Держалюк О. Динаміка та розширення спектру діяльності громадських організацій як складові демократизації українського суспільства. URL : <http://niss.gov.ua/Monitor/May08/03.htm>.
- 29.Додіна Є.Є. Державний контроль за порядком створення громадських організацій. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2012. №2. С. 136-139.
- 30.Додіна Є.Є. Міри впливу, що вживаються до громадських організацій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 12. С. 137-141.
- 31.Дябел Л. Особливості соціалізації молоді в умовах соціально-педагогічної діяльності в громадських організаціях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 37. С. 43-45.
- 32.Ємець Л. О. До питання основних напрямків становлення та розвитку громадських об'єднань в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 146-152.
- 33.Ємець Л. О. Неполітичні об'єднання громадян як учасники реєстраційної процедури. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 190-198.
- 34.Ємець Л. О. Неполітичні об'єднання громадян: визначення, види та основні риси. *Право і суспільство*. 2019. №1. С. 70-80.
- 35.Журавська Л. М. Соціально-психологічний тренінг: розвиток якостей особистості. Київ : Слово, 2006. 312 с.

- 36.Ігнатенко П., Поплужний В., Косарева Н., Крицька Л. Виховання громадянина : сутність громадянського виховання. *Шкільна бібліотека*. 2013. № 8. С. 3-19.
- 37.Ївженко Ю. В. Формування у студентської молоді почуття громадянськості в молодіжних громадських організаціях : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2017. 279 с.
- 38.Каменєва Н. С. Психологічний аспект соціалізації особистості в колективі в умовах гуманізації суспільства. *Освіта регіону*. 2010. № 2. С. 131.
- 39.Колодій А. Ф. На шляху до громадянського суспільства : теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні : монографія. Львів : Червона Калина, 2012. 275 с.
- 40.Кормич Л.І., Шелест Д.С. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. К.: АВРІО, 2014. 262 с.
- 41.Корнієвський О. А., Якушик В.М. Основні різновиди молодіжних громадських об'єднань у сучасній Україні. *Громадські ініціативи*. 2018. №8. С. 2–5.
- 42.Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : МакДен, 2012. 410 с.
- 43.Левчук К.І. Громадські організації України: створення та діяльність: монографія. Вінниця: Едельвейс і К, 2019. 320 с.
- 44.Левчук С. С. Технологія організації та проведення тренінгу : навчально-методичний посібник. Сквиря : Джерело, 2010. 64 с.
- 45.Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України : навч. посіб. Київ : Академія, 2021. 256 с.
- 46.Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність. Київ: Фоліант, 2005. 634 с.
- 47.ЛяхТ.Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 149 с.
- 48.Лях.Т.Л. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ: Універсум, 2012. 536 с.
- 49.Михайловська О. Держава і розвиток інститутів громадянського

- суспільства. *Політичний менеджмент*. 2020. №3 (12). С. 108–114.
50. Назаренко Б. Сучасні громадські організації України: деякі проблеми та перспективи розвитку. *Нова політика*. 2026. №4. С. 12–16.
 51. Остапенко О. Г. Проблеми легалізації об'єднань громадян. *Право і безпека*. 2014. Т. 5. №2. С. 112-116.
 52. Остапенко О.Г. Взаємодія об'єднань громадян з органами місцевого самоврядування як складова механізму підвищення довіри населення до влади. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 3. С. 162-166.
 53. Поліщук Ю. Соціально-педагогічна діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань як фактор морального розвитку особистості. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Педагогіка*. 2013. №3. С. 18-25.
 54. Половинець А. Молодіжні громадські організації : критерії класифікації. URL : http://nbuv.gov.ua/ejournals/dutp/2010_2/txts/10pamokk.pdf.
 55. Примут М. Громадські об'єднання та їх діяльність. *Нова політика*. 2019. № 6. С. 31–34.
 56. Примут М. Правова інституалізація громадських об'єднань. *Нова політика*. 2009. № 6. С. 15–18.
 57. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 року №4572-17. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №1. Ст. 1.
 58. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021Text>.
 59. Прокопенко В. Правове становище громадських об'єднань: сьогодення і перспективи. *Право України*. 2011. № 6. С. 106–109.
 60. Рева С. Участь громадськості у процесі формування та реалізації державної політики. *Політичний менеджмент*. 2016. №3 (18). С. 67–73.
 61. Романовська Л. І. Соціально-педагогічна підтримка діяльності дитячих громадських об'єднань України : історія і сучасність : монографія. Вінниця : Мерк'юрі-Поділля, 2012. 419 с.

- 62.Романюк А. Що таке громадська організація? *Громадські ініціативи*. Львів. 1998. №7. С. 5.
- 63.Рудич Ф.М. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку. Київ: Парлам. вид-во, 2011. 412 с.
- 64.Снігур Л. А. Психологія становлення громадянськості особистості : монографія. Одеса : М. П. Черкасов, 2014. 331 с.
- 65.Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства : теоретичні та прикладні проблеми: монографія / за ред. С. Архипової. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2014. 235 с.
- 66.Сухомлинський В. О. Народження громадянина. *Вибрані твори*. В 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 3. 670 с.
- 67.Третій сектор в Україні: проблеми становлення / М.Ф.Шевченко, В.А. Головенько, Ю.М. Галустян та ін. Київ: УІСД, 2011. 173 с.
- 67а. Фурман А.В., Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Громадський моніторинг роботи судів Тернопільщини. *Психологія і суспільство*. 2016. № 3. С. 122-128.
- 68.Фурман А.В., Гірняк А.Н. Міжособистісні стосунки соціального працівника з клієнтом і бар'єри діалогічної взаємодії. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 15-16 берез. 2018 р.). Київ, 2018. С. 222–226.
- 69.Фурман А.В., Гірняк А.Н. Передвиборчі технології як інструменти соціально-психологічної взаємодії. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна (серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»)*. 2017. Вип. 39. С. 161-166.
- 70.Харченко Н. Діяльність дитячих громадських організацій та об'єднань у період воєнного стану: аналіз та тенденції. *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*. 2022. №25. Р. 184-192.
- 71.Чорна К. І. Виховання громадянина, патріота, гуманіста : навч.-метод. посіб. Київ : ХІК, 2014. 96 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для соціальних працівників

Інструкція. Уважно прочитайте кожне запитання та оберіть один варіант відповіді, який, на вашу думку, є найбільш правильним або найбільш повно відображає зміст питання.

Блок 1. Розуміння сутності громадських організацій

1. Яке визначення повно розкриває сутність громадської організації?

- а) Орган державної влади, який забезпечує соціальний захист населення.
- б) Добровільне недержавне об'єднання громадян, створене для реалізації спільних інтересів і вирішення суспільно значущих проблем.

в) Комерційна структура, що надає платні соціальні послуги.

г) Тимчасова група людей, яка діє без визначеної мети.

2. Яка ознака є однією з ключових для громадської організації?

а) Обов'язкове підпорядкування місцевій державній адміністрації.

б) Добровільність участі та самоврядність.

в) Отримання прибутку як основна мета діяльності.

г) Виконання виключно розпоряджень державних органів.

3. Яка мета найбільш характерна для діяльності громадських організацій у соціальній сфері?

а) Отримання фінансового прибутку від соціальних послуг.

б) Підтримка населення, захист прав і сприяння вирішенню соціальних проблем.

в) Повна заміна державних соціальних служб.

г) Контроль за приватним життям громадян.

4. Яке твердження найточніше характеризує місце громадських організацій у системі соціальної підтримки?

а) Вони не мають значення для соціальної роботи.

б) Вони можуть бути партнерами соціальних служб у підтримці населення.

в) Вони повинні діяти лише після дозволу кожного соціального працівника.

г) Вони займаються виключно культурними заходами.

5. Яка функція громадських організацій найбільше пов'язана із захистом інтересів вразливих груп населення?

а) Розважальна.

б) Правозахисна.

в) Комерційна.

г) Контрольна у сфері оподаткування.

Блок 2. Участь громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу

6. Яка соціальна проблема найбільш актуалізувалася внаслідок війни та потребує участі громадських організацій?

а) Зменшення кількості освітніх програм дозвілля.

б) Вимушене переміщення населення та потреба в соціальній підтримці.

в) Надмірне зростання кількості розважальних закладів.

г) Збільшення туристичної активності.

7. Який напрям діяльності громадських організацій є особливо важливим в умовах воєнного часу?

а) Організація виключно святкових заходів.

б) Надання гуманітарної, соціальної, психологічної та правової допомоги.

в) Заміна всіх державних установ.

г) Обмеження доступу населення до соціальних послуг.

8. Які категорії населення найчастіше потребують підтримки громадських організацій в умовах війни?

а) Лише економічно забезпечені громадяни.

б) Внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, діти, люди похилого віку, родини військовослужбовців.

в) Лише працівники комерційних підприємств.

г) Тільки особи, які не мають громадянства.

9. Чому громадські організації можуть швидко реагувати на соціальні проблеми воєнного часу?

а) Тому що вони завжди мають необмежені ресурси.

б) Тому що вони є більш гнучкими, наближеними до громад і здатними залучати волонтерів та партнерів.

в) Тому що вони не потребують жодної організації діяльності.

г) Тому що вони працюють лише з однією категорією населення.

10. Яка форма допомоги громадських організацій є найбільш характерною для гуманітарного реагування?

а) Розподіл продуктів, ліків, одягу, засобів гігієни та інших базових ресурсів.

б) Проведення виключно розважальних заходів.

в) Видача банківських кредитів.

г) Контроль за діяльністю освітніх установ.

Блок 3. Розуміння соціальних проблем і потреб населення в умовах війни

11. Яка потреба внутрішньо переміщених осіб найчастіше потребує комплексної підтримки?

а) Лише участь у культурних заходах.

б) Житло, матеріальна допомога, соціальна адаптація, правова та психологічна підтримка.

в) Лише отримання рекламної інформації.

г) Лише доступ до платних послуг.

12. Чому соціальні проблеми воєнного часу не можна вирішувати лише одноразовою матеріальною допомогою?

а) Тому що всі соціальні проблеми зникають автоматично.

б) Тому що люди часто потребують тривалого супроводу, адаптації, консультування й відновлення соціальних зв'язків.

в) Тому що матеріальна допомога взагалі не має значення.

г) Тому що соціальні працівники не беруть участі в підтримці населення.

13. Яка проблема може виникати через нерівномірний розподіл допомоги між громадами?

а) Підвищення рівня соціальної справедливості.

б) Недостатнє охоплення окремих груп населення та дублювання підтримки в інших місцях.

в) Повне зникнення потреб у допомозі.

г) Зменшення ролі координації.

14. Яка потреба людей, які пережили воєнні події, часто супроводжує матеріальні труднощі?

а) Потреба в психологічній підтримці та відновленні відчуття безпеки.

б) Потреба лише в розвагах.

в) Потреба в уникненні будь-якого спілкування з фахівцями.

г) Потреба в обмеженні доступу до інформації.

15. Яке твердження правильно характеризує соціальні проблеми воєнного часу?

а) Вони є простими та не потребують взаємодії різних суб'єктів.

б) Вони мають комплексний характер і потребують співпраці державних, громадських і волонтерських структур.

в) Вони не стосуються соціальної роботи.

г) Вони вирішуються лише адміністративними рішеннями без участі громади.

Блок 4. Взаємодія громадських організацій із соціальними працівниками

16. Яка роль соціального працівника у взаємодії з громадськими організаціями є найбільш доцільною?

а) Повністю передати громадським організаціям усю відповідальність за клієнта.

б) Координувати взаємодію, оцінювати потреби клієнта та сприяти отриманню необхідної допомоги.

в) Забороняти клієнтам звертатися до громадських організацій.

г) Виконувати лише адміністративні функції без контакту з клієнтом.

17. У чому полягає значення співпраці соціальних служб і громадських організацій?

а) У дублюванні однакових дій без обміну інформацією.

б) У поєднанні професійного соціального супроводу з додатковими ресурсами громадського сектору.

в) У повній заміні соціальних працівників волонтерами.

г) У відмові від адресної допомоги.

18. Який принцип має бути обов'язковим під час передачі інформації про отримувача допомоги між соціальним працівником і громадською організацією?

- а) Публічне поширення всіх особистих даних.
- б) Дотримання конфіденційності та згоди особи.
- в) Передача інформації без будь-яких обмежень.
- г) Ігнорування етичних норм.

19. Яка дія сприяє ефективній координації між соціальними працівниками та громадськими організаціями?

- а) Відсутність обміну інформацією.
- б) Узгодження потреб, ресурсів, відповідальних осіб і форм допомоги.
- в) Надання допомоги без урахування реальних потреб.
- г) Відмова від співпраці з іншими суб'єктами.

20. Що може бути наслідком відсутності координації між соціальними службами та громадськими організаціями?

- а) Підвищення адресності допомоги.
- б) Дублювання допомоги, хаотичність дій і нерівномірне охоплення населення.
- в) Повне вирішення всіх соціальних проблем.
- г) Зменшення потреби у плануванні.

Блок 5. Етичні, організаційні та професійні аспекти участі громадських організацій

21. Чому важливо дотримуватися етичних норм під час надання допомоги постраждалим від війни?

- а) Щоб обмежити доступ людей до підтримки.
- б) Щоб зберегти гідність людини, конфіденційність і безпечний характер допомоги.
- в) Щоб ускладнити роботу громадських організацій.
- г) Щоб замінити соціальну підтримку формальними процедурами.

22. Яка проблема може виникати, якщо волонтери або представники громадських організацій не розуміють меж своєї компетентності?

- а) Підвищення якості допомоги в усіх випадках.
- б) Надання непрофесійних порад або втручання в ситуації, які потребують фахової допомоги.
- в) Повне усунення ризиків для клієнта.
- г) Зникнення потреби у соціальних працівниках.

23. Який підхід є найбільш правильним під час роботи з людиною, яка пережила травматичні події?

- а) Примушувати її детально розповідати про пережите.

б) Діяти делікатно, не тиснути, забезпечувати підтримку й за потреби перенаправляти до фахівців.

в) Ігнорувати її емоційний стан.

г) Давати універсальні поради без урахування ситуації.

24. Що сприяє прозорості діяльності громадської організації?

а) Відсутність звітності про використання ресурсів.

б) Відкрита інформація про напрями роботи, принципи розподілу допомоги та використання ресурсів.

в) Приховування критеріїв надання допомоги.

г) Вибіркове інформування лише окремих осіб.

25. Яка умова є необхідною для адресного надання допомоги?

а) Орієнтація лише на випадкові звернення.

б) Вивчення реальних потреб людини, сім'ї або громади.

в) Розподіл допомоги без жодних критеріїв.

г) Ігнорування соціального становища отримувача допомоги.

Блок 6. Проблеми, ризики та умови ефективної участі громадських організацій

26. Яка проблема найчастіше обмежує можливості громадських організацій у воєнний час?

а) Надлишок ресурсів.

б) Нестача фінансових, матеріальних, технічних і людських ресурсів.

в) Відсутність соціальних проблем.

г) Небажання населення отримувати будь-яку допомогу.

27. Який ризик може виникати під час роботи громадських організацій у прифронтових або постраждалих громадах?

а) Повна відсутність небезпеки.

б) Загроза безпеці працівників, волонтерів і отримувачів допомоги.

в) Неможливість будь-якої координації.

г) Відсутність потреби у плануванні маршрутів.

28. Що є однією з умов ефективної участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем?

а) Ізольована діяльність без партнерів.

б) Співпраця із соціальними службами, органами місцевого самоврядування, волонтерами та іншими суб'єктами підтримки.

в) Відмова від обліку потреб населення.

г) Надання однакової допомоги всім без урахування ситуації.

29. Який результат може мати ефективна співпраця соціальних працівників із громадськими організаціями?

а) Підвищення адресності, комплексності та своєчасності соціальної підтримки.

- б) Повне усунення потреби в соціальній роботі.
- в) Зменшення доступу населення до допомоги.
- г) Відмова від професійного супроводу.

30. Яке твердження найбільш повно характеризує роль громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу?

- а) Громадські організації не мають суттєвого значення для соціальної підтримки населення.
- б) Громадські організації є важливими партнерами у вирішенні соціальних проблем, оскільки доповнюють державні механізми допомоги, мобілізують ресурси та підтримують вразливі групи населення.
- в) Громадські організації повинні займатися лише культурними ініціативами.
- г) Громадські організації не взаємодіють із соціальними службами.

Ключ для обробки результатів анкети

Правильні / найбільш обґрунтовані відповіді:

- 1 – б; 2 – б; 3 – б; 4 – б; 5 – б;
- 6 – б; 7 – б; 8 – б; 9 – б; 10 – а;
- 11 – б; 12 – б; 13 – б; 14 – а; 15 – б;
- 16 – б; 17 – б; 18 – б; 19 – б; 20 – б;
- 21 – б; 22 – б; 23 – б; 24 – б; 25 – б;
- 26 – б; 27 – б; 28 – б; 29 – а; 30 – б.

Інтерпретація результатів

За кожен правильну або найбільш обґрунтовану відповідь нараховується 1 бал, за неправильну відповідь – 0 балів. Максимальна кількість балів за анкету становить 30 балів.

22–30 балів – високий рівень готовності соціального працівника до усвідомлення участі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу. Респондент демонструє цілісне й системне розуміння сутності громадських організацій, їхніх функцій, напрямів діяльності, соціальної ролі, можливостей і обмежень у період війни. Він правильно розуміє значення міжсекторальної взаємодії, координації допомоги, адресності підтримки, конфіденційності, етичних вимог, меж компетентності та партнерства між соціальними службами й громадським сектором.

13–21 бали – достатній рівень готовності. Респондент загалом орієнтується в ролі громадських організацій у вирішенні соціальних проблем воєнного часу, розуміє основні напрями їхньої діяльності та значення співпраці із соціальними працівниками. Водночас окремі аспекти, пов'язані з координацією допомоги, ресурсними й безпековими обмеженнями, етичними засадами взаємодії, аналізом потреб населення або розмежуванням функцій

різних суб'єктів підтримки, можуть потребувати уточнення й подальшого опрацювання.

0–12 балів – низький рівень готовності. Респондент демонструє недостатнє або фрагментарне розуміння сутності громадських організацій, їхньої ролі в умовах війни та значення для вирішення соціальних проблем населення. Для такого рівня характерні труднощі з розмежуванням громадських організацій, державних соціальних служб, волонтерських ініціатив і комерційних структур, нерозуміння принципів співпраці, етичних норм, конфіденційності, координації допомоги та необхідності аналізу реальних соціальних потреб населення.